

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZÁKLADNÍ PRINCIPY ÚSTAVY ČR

Markéta Vaňáčková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního a evropského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZÁKLADNÍ PRINCIPY ÚSTAVY ČR

Markéta Vaňáčová

Studijní program: Právo a právní věda
Studijní obor: Právo
Vedoucí práce: JUDr. Zuzana Vostrá, Ph.D.,
katedra ústavního a evropského práva,
Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Roztokách dne 24. června 2013

.....

Markéta Vaňáčová

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Zuzaně Vostré, Ph.D., a to za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a připomínky, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce a JUDr. Bc. Richardu Pokornému, Ph.D. za inspiraci k volbě tématu diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Ústavní princip.....	4
1.1 Pojem a obsah	4
1.1.1 Dworkinovo a Alexyho pojetí právního principu.....	5
1.2 Základní klasifikace	7
1.2.1 Obecně akceptovatelná klasifikace právních principů.....	8
1.2.2 Principy „běžné“ a principy suprapozitivní	10
1.3 Význam a použití.....	10
1.4 Test proporcionality	11
1.5 Prozařování ústavních principů a hodnot do jednoduchého práva	13
1.6 Způsoby normativního zakotvení	14
2. Vývoj principů české resp. československé ústavnosti od roku 1918	15
2.1 Základní charakteristika	15
2.2 Vznik Československa a Ústava 1918	17
2.3 Ústavní listina 1920	19
2.4 Základní principy obsažené v Ústavě z roku 1948.....	22
2.5 Ústava z roku 1960	26
2.6 Návrh nové ústavy z roku 1988.....	31
2.7 Klíčové ústavní principy v letech 1989-1992	31
3. Vybrané principy Ústavy ČR.....	34
3.1 Princip svobody	34
3.1.1 Pojem svoboda	36
3.1.2 Negativní vymezení svobody.....	37
3.1.3 Duchovní svobody.....	37
3.1.4 Hospodářské svobody.....	39
3.2 Princip rovnosti	41
3.2.1 Pozitivní a negativní diskriminace v souvislosti s recentní úpravou EU..	43
3.2.2 Pojem rovnosti.....	45
3.2.3 Aplikace principu rovnosti.....	45
3.3 Princip suverenity lidu	46
3.4 Princip dělby moci.....	49
3.4.1 Zákonodárná moc	53

3.4.2	Výkonná moc	54
3.4.3	Soudní moc.....	54
3.5	Princip celkové koncepce lidských práv	55
3.5.1	Pojem lidských práv	60
4.	Srovnání vybraných principů Ústavy ČR a Základního zákona SRN	62
4.1	Princip svobody a rovnosti.....	63
4.2	Princip dělby moci.....	64
	Závěr	67
	Resumé.....	70
	Seznam použitých pramenů a literatury.....	72

Úvod

„Princip jest věta všeobecná, která slouží za východisko pro další vysvětlování a důkaz. Má-li tudíž postupováno býti správně, musí býti dán v principu důvod buď samozřejmý neb dokázaný. Každá věda má své principy, otázky principů nejvšeobecnějších, všem vědám společných, náleží filosofii. Principy konání jsou důvody, které pokládáme za dostatečné, aby motivovaly to které jednání, po případě mravní přesvědčení vůbec. V této formě principy slují zásadami konání čili maximami.“¹

Toto téma jsem si vybrala, protože jednoduché právo nelze pochopit bez znalosti práva ústavního a správná interpretace jakékoli právní normy implikuje perfektní znalost nejen právní normy samotné, ale i obecných principů, mezi něž se ústavní principy neoddiskutovatelně řadí. Byť to tedy není na první pohled zjevné, ústavní principy mají reálný dopad na aplikaci práva. Nutnost znalosti obecných právních principů, a tedy i ústavních principů, začne být zásadní zejména po nabytí účinnosti nového zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, neboť je postaven na obecných principech soukromého práva spíše než na příkazujících normách a k jeho aplikaci bude potřeba širokého výkladu.

Cílem práce je vymezení pojmu ústavního principu, vliv ústavního principu na jednoduché právo, vývoj vybraných ústavních principů v novodobých českých resp. československých dějinách (první česká ústava 1918), definovat možné střety jednotlivých ústavních principů či komparace s ústavními principy Spolkové republiky Německo. Primárním cílem je vymezení hlavních principů Ústavy České republiky, které nelze bez širšího kontextu předchozích ústav a ústavních principů v nich vyjádřených dost dobře pojmout, jedním ze sekundárních cílů této práce je vývoj vybraných ústavních principů v novodobých českých dějinách. Vývoj ústavních principů na území ČR budu zkoumat po roce 1918 neboť, a to i s ohledem na téma práce, lze o ústavních principech České republiky resp. Československa mluvit *stricto sensu* teprve po přijetí první ústavy ČR po roce 1918. Jedním z cílů této práce je také

¹ OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. *Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Dvacátý díl. 1903. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. 696 s.

analýza střetu jednotlivých principů a důsledky z toho plynoucí. Vzhledem k historicko-politickému postavení České republiky v rámci Evropy se budu v této práci rovněž věnovat komparaci ústavních principů ČR s ústavními principy SRN. Úpravu ústavních principů SRN jsem si vybrala s ohledem na jejich obdobný charakter a fundamentální podobnost s ústavními principy České republiky. Vzhledem k rozsahu tohoto tématu jsem se rozhodla věnovat se podrobněji pouze vybraným ústavním principům, byť jsem si vědoma skutečnosti, že z metodologického hlediska by jejich komplexní rozbor byl vhodnější, avšak neúměrně by navýšil rozsah práce.

V první části práce se tedy budu zabývat pojmem ústavního principu z různých pohledů a bez ohledu na jejich projevy v jednotlivých právních řádech. Budu se také věnovat pojmu a obsahu ústavních principů, jejich základní klasifikaci a z analýzy jednotlivých přístupů se pokusím vymezit obecně akceptovatelnou klasifikaci právního principu. Taktéž popíšu jednotlivé způsoby a úskalí normativního zakotvení ústavních principů.

Druhá část této práce je věnována ústavnímu vývoji po roce 1918. Z jednotlivých etap vývoje České resp. Československé republiky² se budu věnovat pouze těm, které jsou s ohledem na téma této práce relevantní. Do kapitoly o ústavním vývoji není zařazena současná Ústava České republiky, neboť se nejedná o úpravu historickou a je jí věnována samostatná kapitola.

Část třetí tvoří jádro této práce a věnuje se konkrétním ústavním principům České republiky. Jak jsem již naznačila, budu rozebírat pouze vybrané ústavní principy, třetí kapitola je tedy uvozena klíčem, dle kterého jsem vybrané principy zvolila. Blíže se pak budu věnovat už jen principu svobody, principu rovnosti, principu suverenity lidu, principu dělby moci a principu celkové koncepce lidských práv.

Čtvrtá a poslední část této práce je věnována komparaci ústavních principů České republiky s ústavními principy Spolkové republiky Německo a pokusím se zde detailně popsat shodné a odlišné rysy obou úprav. I v této části se rovněž zaměřím na vybrané ústavní principy Základního zákona SRN.

² ČSR, ČSSR, ČSFR.

Z metodologického hlediska v této práci budou použity následující metody: metoda deskripce, analýzy a v poslední části metoda komparace. Nejprve vymezím pojem ústavního principu, následně budu tyto poznatky aplikovat v podmínkách českého právního řadu a analyzovat jeho jednotlivé projevy v podobě konkrétních ústavních principů. Na závěr této analýzy budu jednotlivé ústavní principy porovnávat s jejich ekvivalenty ve Spolkové republice Německo.

Při psaní této práce budu vycházet především z české odborné literatury, komentáře k Ústavě a Listině České republiky a rozhodnutí ústavního soudu bez ohledu na jejich formu, tedy nálezy a usnesení. Nezanedbatelnou část informací budu čerpat také z odborných periodik. Vzhledem k jejich snazší dostupnosti použiji i články uznávaných ústavněprávních odborníků v elektronické podobě. Dále v této práci využiji i prameny práva Evropské unie, zejména směrnice.

1. Ústavní princip

1.1 Pojem a obsah

Při vymezení pojmu právního principu lze vycházet z obecné teorie, ze které je zřejmé, že právní princip je normativní věta v podobě příkazů k optimalizaci, která současně představuje základní funkční a axiologická východiska normativního systému. Právní princip je možno definovat několika způsoby. Dle některých názorů je nutno právní princip v nejšířším slova smyslu chápat jako pravidlo, které představuje podstatu určitého právního institutu, zákona, právního odvětví či právního řádu jako celku.³

Některé způsoby shrnuje Kramer, pro kterého jsou právní principy zčásti obsažené kvazi-konkludentně v právním řádu, vyjadřující vnitřní systém práva nebo právního odvětví a zčásti jsou explicitní součástí pozitivního práva. Dále se definováním právních principů zabýval Jan Bydlinský, pro něhož je právní princip normativní maximou vysoké obecnosti a hojně vágnosti, které schází dokonalejší ohraničení skutkové podstaty a především jasně určené právní následky. Pro Roberta Alexyho jsou principy normativním projevem natolik vysokého stupně obecnosti, že většinou nemohou být aplikovány bez přidání dalších normativních premis a jsou svazovány jinými principy. Alexy také upozorňuje na velmi blízké spojení mezi principy a hodnotami, kdy říká, že právní princip je v normativní podobě vyjádřená hodnota. Hodnota je chápána jako „explicitní označení dobra“, tedy každá hodnota může být použita pro formování principu a může v něm být vyjádřeno to „dobré“ z hodnot. Také ale zároveň chápe principy jako příkazy k optimalizaci, které mohou být uskutečněny v závislosti na právních a faktických možnostech. Alexyho definice právního principu se poněkud vymyká ze souboru ostatních definic. Z této plyne, že právní princip nemůže být zcela splněn, nebo zcela nesplněn.⁴

³Srov. MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 53 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499. a KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 78 s. ISBN 80-246-0483-3.

⁴ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 97-98 s. ISBN 80-246-1246-1. a MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 53-54 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499

Klíčovým úkolem definice právního principu je odlišení od jednoduché právní normy, obě normativní věty říkají „co má být“. Normativní věta či právní pravidlo ztělesňuje v definici právního předpisu *genus proximum*. Lze se setkat s terminologickým rozlišením principů a zásad, např. ukazuje se na to, že právní principy jsou ústavní, tedy platné pro celý právní řád. Na rozdíl od zásad, které jsou chápány jako odvětvové, ale pro toto terminologické odlišení není v zásadě žádný důvod.⁵

Nejzdařilejší definici právního principu postavenou na slabém odlišení nabízí Zdeněk Kühn. Podle mnohých názorů je tato definice přijatelná pro široké spektrum právnické obce. Zdeněk Kühn konstatuje, že právní princip:

- a) je právní pravidlo,
- b) je standard tvořící základ právního institutu, zákona, právního nebo právních odvětví či právního řádu jako celku,
- c) mající pro tuto část práva mimořádný stupeň důležitosti,
- d) vyznačující se vysokým stupněm obecnosti,
- e) obvykle vyjadřující vyšší hodnoty právního řádu.⁶

1.1.1 Dworkinovo a Alexyho pojetí právního principu

Dworkinova teorie právních principů je založena na striktní oddělovací tezi, poukazuje na logickou diferenci mezi právními pravidly a právními principy, která se projevuje při jejich aplikaci. Tento rozdíl spočívá v aplikaci pravidel způsobem „vše nebo nic“, tedy pokud jsou dány subsumpční podmínky aplikace pravidla, pak pravidlo buď platí nebo neplatí. Principy ale podle silné oddělovací teze fungují jinak. Ani u takových

⁵ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 98 s. ISBN 80-246-1246-1. a MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 55 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499

⁶ Srov. KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 136 s. ISBN 80-246-0483-3.
a WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 99 s. ISBN 80-246-1246-1.

principů, které se podobají pravidlům, nenastoupí automaticky právní následky, jen proto, že splní ve skutkové podstatě stanovené podmínky. Jejich aplikace může být podmíněna existencí jiného právního principu, který stanoví pro stejnou skutkovou podstatu odlišné právní následky.⁷

Právní principy tedy mohou existovat vedle sebe, i když v konkrétních případech vedou k rozdílným výsledkům. Tento rozdíl mezi pravidly a principy je spatřován v dimenzi důležitosti, resp. významu. Přičemž tuto dimenzi pravidla mít nemohou. V případě kolize dvou principů je nutno přihlédnout k jejich relativní závažnosti, rozhodujícím se stává ten z nich, jenž má větší důležitost, přičemž druhý princip s menší důležitostí v důsledku tohoto neztrácí svoji platnost. Za situace konfliktu mezi normami však platí pouze jedno v konfliktu stojící pravidlo.⁸

Ronald Dworkin konstatuje, že kompletní teorie práva nám říká, co právo je a jaké by mělo být. Stávající teorie práva kombinuje právní pozitivismus a utilitarismus: platí za prvé, že právo je soubor přijímaných pravidel a za druhé, že právo by mělo maximalizovat obecné blaho. Přičemž Dworkin odmítá oba tyto přístupy. Dále tvrdí, že právo obsahuje zásady stejně jako pravidla a tyto zásady nemohou vést k výslovnému přijetí či uzákonění. Dworkin se také vyslovuje, že stávající teorie opomíjí morální práva, která musí být respektována, i když nevytváří obecné blaho. Proto nabízí alternativní teorii práva, která je založena na rovnoprávnosti, tzv. každý je si rovný s rovným.⁹

Na Dworkinovo rozlišování principů a pravidel navazuje zejména německý teoretik a ústavní právník Robert Alexy. I pro něj je prvořadý zásadní rozdíl mezi pravidly a principy při konfliktu. Robert Alexy třídí teoretické koncepce právních

⁷ Srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 204 s. ISBN 978-807-3803-667. a MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 47-48 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499

⁸ Srov. MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 48-49 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499 a HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 204 s. ISBN 978-807-3803-667.

⁹ LYONS, David. Principles, Positivism, and Legal Theory,. In: *Yale Law Journal* [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/795657?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21102379244197>

principů do tří skupin. Pro první skupinu je klasická striktní oddělovací teze, podle níž jsou principy a pravidla normativními měřítky zásadně rozdílné logické struktury. Z tohoto tvrzení se odvíjí další dvě skupiny. V jedné R. Alexy tvrdí, že mezi pravidly a principy žádný rozdíl v logické struktuře neexistuje a pro další nachází definiční stanovisko v chabé oddělovací tezi, podle které je diference mezi principy a pravidly dána diferencí stupně, například stupněm obecnosti. Dle Alexyho lze stanovit rozdíl mezi pravidly a principy jen v případě, že mezi nimi vznikne kolize. Pokud je řešení takového sporu dáno poměřováním obou ve sporu stojících norem, pak se jedná o principy. Naproti tomu, pokud je aplikace dána jednoznačně, tedy nikoli poměřováním, tak se zde jedná o pravidlo.¹⁰

Alexy nepřijímá Dworkinovu teorii jako celek, kritizuje především jeho tezi *one right answer*, tedy odmítá formulaci první teze „vše nebo nic“. Podle Roberta Alexyho totiž není možné dospět k jistotě jednoho správného řešení, je jen možné projevat snahu o co největší přezkoumatelnost takové procedury a racionalitu. Za jeden z elementárních problémů považuje vykompenzování principu rozhodovací pravomoci demokraticky legitimovaného zákonodárce a materiálních ústavních principů. Všechny materiální ústavní principy, avšak zejména normy formulující základní právo, je totiž omezením pravomoci zákonodárce.¹¹

1.2 Základní klasifikace

Z hlediska klasifikace právních principů lze říci, že co autor, to jiná koncepce klasifikace. Je možné tedy rozlišit nejrůznější koncepce klasifikace právních principů. Michele Taruffo a R. S. Summers chápou právní principy v trojím významu. Tvrdí, že na prvním místě může být právní princip chápán jako morální norma. Morální norma vytvořená soudcem při interpretaci zákona či jiným způsobem.¹² Za příklad takovéto morální normy je možné považovat princip, podle kterého je nemožné, aby osoba měla

¹⁰ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odpovědné principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 57 s. ISBN 80-246-1246-1. a HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 204-205 s. ISBN 978-807-3803-667.

¹¹ Srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 205 s. ISBN 978-807-3803-667. a WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odpovědné principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 59-60 s. ISBN 80-246-1246-1.

¹² Např. presumpcí zákonodárcova úmyslu či již na textu zákona zcela nezávisle.

prospěch z vlastního protiprávního jednání. Podle Michele Taruffa a R. S. Summese mohou být principem i obecná ustanovení hmotného a procesního práva široce přijímaná v daném odvětví práva. Principem také mohou být obecná ustanovení, která jsou široce aplikovatelná na celý právní řád (např. zákaz diskriminace).¹³

Několik druhů právních principů rozlišuje J. Wróblewski. Polský ústavní právník J. Wróblewski rozlišuje oproti Michele Taruffa a R. S. Summese pět kategorií právních principů, kdy na první místo řadí pozitivní právní principy, které jsou výslovně formulované v textu právního předpisu a které jsou významnější než „běžná“ ustanovení právních principů. Důležitější především pro jejich značný význam v systémovém výkladu. Druhé místo zaujímají právní principy implicitní, které vyplývají z právních předpisů, avšak nejsou pozitivně právně vyjádřeny.¹⁴ Další kategorií jsou právní principy extrasystémové, ty pohledem extralegálních standardů hodnotí jisté užití právního předpisu. Klasifikuje například hodnoty, které konkrétní právní principy vyjadřují. Předposlední kategorii zastupují jmenné principy práva. Jsou to vysoce obecné principy, které je možno velmi široce interpretovat a které v současné judikatuře nabývají na významu. Pátou a poslední skupinu představují interpretační principy, jež jsou používány při interpretování právních předpisů.¹⁵

1.2.1 Obecně akceptovatelná klasifikace právních principů

Jako první klasifikaci právních principů lze uvést rozdíl mezi principy, které se vztahují k hmotnému nebo procesnímu právu. Obzvláště v procesním právu jsou pravidelně vykládány při doktrinní interpretaci práva. Důležitost těchto principů neustále nabývá na významu. Vyplývá, jak z toho, že podle judikatury Ústavního soudu „za ústavně souladné soudní řízení lze pokládat jen takové, v němž obecný soud zcela a plně respektuje platné zásady procesního práva“, tak z priority procedurální

¹³ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 98-99 s. ISBN 80-246-0483-3.

¹⁴ Jsou buď jejich normativními důsledky či jejich premisami.

¹⁵ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 98 s. ISBN 80-246-0483-3.

spravedlnosti. Priorita procedurální spravedlnosti se dnes široce uplatňuje v ústavním soudnictví.¹⁶

S prvním dělením úzce souvisí rozdělení na principy jednotlivých právních odvětví. Největší význam představují ústavní principy, jsou jimi principy vyjádřené přímo v ústavě či principy, které jsou z ústavy široce interpretovatelné. Ty jsou pro svou specifickou povahu ústavním imperativem, principálním a obsahovým příkazem, působícím na celý právní řád.¹⁷

Právní řád má i další rozlišovací hlediska. Například hledisko rozlišování principů na jedné strany hodnotově neutrálních a obsahově prázdných a na straně druhé principů hodnotově orientovaných. Rozlišovacím kritériem je též vliv mezinárodních zásad na aplikační praxi ve vnitrostátním právu, aniž by bylo nutné jejich zakotvení v mezinárodních smlouvách či jiném institucionalizovaném pramenu práva. Řada principů přesahuje pole působnosti práva v užším slova smyslu, např. morální či politická dimenze. Některé prameny uvádějí jako příklad zásadu presumpce nevin¹⁸, kdy tato zásada je i zásadou politickou. V právním řádu se také objevují některé principy, které vycházejí z obecnějších principů. Obyčejně se má za to, že obecnější právní principy s vlivem na celý právní řád, nacházejí své jasnější vyjádření v principech jednotlivých právních odvětví.¹⁹

Na klasifikace právních předpisů je také možno nahlížet z hlediska jejich zdroje. Mohou jimi být principy odvoditelné logickým výkladem, popřípadě interpelací pojatou velmi široce či principy přímo vyjádřené v zákoně.²⁰

¹⁶ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 99 s. ISBN 80-246-0483-3.

¹⁷ Tamtéž 99 s.

¹⁸ Čl. 40 (2) zákona č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod: „Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“

¹⁹ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 100-101 s. ISBN 80-246-0483-3.

²⁰ Tamtéž 102 s.

1.2.2 Principy „běžné“ a principy suprapozitivní

Rozlišování na tzv. „běžné“ a suprapozitivní principy je velmi starou klasifikací. Suprapozitivní principy jsou legislativní cestou nezměnitelné, zatímco „běžné“ je možno měnit v rámci ústavodárného či zákonodárného procesu. Suprapozitivní principy lze ještě dále dělit a to s ohledem na jejich funkcionální roli v právním systému a na principy konsensuálního charakteru. Viktor Knapp zdůrazňuje význam dvou obecně uznávaných zásad, principů *Neminem leadere*²¹ a *Pacta sunt servanda*, z nichž odvozuje dvě základní lidské povinnosti, které staví na stejnou úroveň základním právům.²²

Právně komparativní publikace však poměrně názorně poukazují na fakt, že obdobné principy jsou podstatou právních řádů veškerých velkých právních kultur, protože bez takovýchto zásad žádný právní řád nemůže být funkčním z dlouhodobého hlediska. Kupříkladu nemůže žádné závazkové právo fungovat bez nějakého ekvivalentu závaznosti uzavřených smluv vyjádřeného v zásadě „*Pacta sunt servanda*“.²³

1.3 Význam a použití

Právní principy plní celou řadu úkolů. Za nejvýznamnější úlohy lze však označit jejich roli v legislativním procesu a procesu aplikace práva. Klasifikace funkce principů je možné rozčlenit do tří kategorií:

1. role principů v zákonodárství,
2. role principů při použití práva v jednotlivých případech,
3. kolize principů v případě kontroly norem v ústavním soudnictví.

²¹ Zásadu *neminem leadere* výslovně vyjadřuje občanský zákoník (40/1964 Sb.): § 415 „Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.“

²² KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 103 s. ISBN 80-246-0483-3.

²³ KÜHN, Zdeněk. *Jiné právo: K otázce "nezměnitelného" práva*. [online]. [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.cz/2009/09/k-otazce-nezmenitelneho-prava.html>

Jednotlivé skupiny principů se dále dělí na tzv. podkategorie. Do první skupiny je zařazena dynamická principiálnost, principiálnost zákonodárství a princip jako regulativní idea pro tvorbu nových právních předpisů. Druhá skupina zahrnuje aplikaci práva v jednotlivých případech z hlediska určování významu konsekventu právní normy, z pohledu role právních principů v situaci normativní mezery, přímé použití právního principu, posuzování možností podřazení individuálních kauz pod antecedent právní normy a z hlediska určení toho, zda antecedent je otevřený v případech, kdy doslovné znění zákona vede k negativnímu závěru.²⁴

1.4 Test proporcionality

Funkce principů je realizována při kolizi principů v případě kontroly norem v ústavním soudnictví, při přezkumu ústavnosti normy ve spojitosti s probíhajícím soudním řízením. V případě konfliktu dvou či více právně relevantních elementů, ale i jiných standardů dochází k vážení jejich důležitosti. Ústavní soud České republiky se v plenárním nálezu²⁵ vyslovil tak, že k omezení základních práv či svobod může dojít v případě jejich kolize, ačkoli jejich ústavní úprava omezení nepředpokládá. Nejpodstatnější je v této souvislosti maxima, podle které svobodu nebo základní právo je možné omezit jen v případě zájmu jiné svobody či jiného základního práva (musí se jednat o právní principy stejné právní síly). Ústavní soud kupříkladu konstatoval, že institut anonymního svědka omezuje principy práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod).²⁶ Tuto kolizi Ústavní soud řešil i v jiném plenárním nálezu, ve kterém shledal, že je nutné stanovit podmínky, za jejichž splnění má prioritu jedno základní právo či svoboda, a za splnění kterých jiné.²⁷

²⁴ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 138 s. ISBN 80-246-0483-3.

²⁵ Nález Pl. ÚS 4/94. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=27131&pos=1&cnt=4&typ=result>

²⁶ Srov. MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 63 s. Právníké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499 a KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 171-172 s. ISBN 80-246-0483-3.

²⁷ Nález Pl. ÚS 16/98. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=32744&pos=2&cnt=5&typ=result>

Musí být tedy přesně stanoveny podmínky, na základě kterých je takového omezení možné provést. Jednou z podmínek je poměrování. Poměrování konfliktu základních práv a svobod spočívá ve třech kritériích, a to kritérium vhodnosti, potřebnosti a porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv a svobod. V rámci kritéria vhodnosti Ústavní soud zjišťuje, zda zkoumaný zákon omezující základní lidské právo je vůbec způsobilý. Kritérium potřebnosti vyplývá z obecné zásady poměrování, že přijaté řešení má dát prostor pro co možná největší realizaci všech v kolizi jsoucích principů. V rámci posledního kritéria porovnání závažnosti dochází k vlastnímu poměrování, k řešení konfliktu. Ústavní soud zkoumá argumenty, které vyplývají z právního řádu, ale i argumenty mimoprávní.²⁸

Dále tento konflikt řešil Ústavní soud v senátním nálezu, ze dne 14. 1. 2013, kde stěžovatelka namítala neústavnost lhůty k uplatnění námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu.²⁹ Ve své judikatuře Ústavní soud vymezil tři elementární hlediska, na základě kterých posuzuje konformitu té které právním předpisem stanovené lhůty. Tedy zda není nepřiměřená, zda jí normotvůrce nestanovil svévolně a zda neznevýhodňuje některou skupinu subjektů ve srovnání s jinou v možnosti uplatnění práva v implikaci dodatečné změny podmínek. V tomto případě byla třídní námitková lhůta ve smyslu § 175 o. s. ř. nepřiměřená, neboť směnka je uplatňována i mezi subjekty (spotřebiteli), jež zásadně nejsou v rovném postavení a které nemohou (a ani to nelze od

²⁸ Srov. MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 63-66 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499 a KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 171-172 s. ISBN 80-246-0483-3.

²⁹ Nález IV. ÚS 376/11 #3. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=77774&pos=1&cnt=3&typ=result>

Senát Ústavního soudu shledal jako ústavněkonformním řešením v projednávané věci algoritmus:

„Poměruje přitom vedle sebe zejména nutnost ochrany základních práv a svobod stěžovatelky v intencích specifikovaných v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/12 a povinnost zachovat i ve vztahu ke společnosti GORASAN COMPANY LIMITED (tedy v tomto případě ke směnečnému věřiteli) princip právní jistoty a princip ochrany nabytých práv, při respektování principu dělby moci - kdy po tomto zrušujícím nálezu Ústavního soudu budou v řízení před obecnými soudy (popř. před obecným soudem) posuzovány jako včasné všechny námitky ve smyslu § 175 o. s. ř., které stěžovatelka uplatnila v řízení před soudem prvního stupně do skončení prvního jednání ve věci ve smyslu § 118b odst. 1 o. s. ř. Aplikaci právě této lhůty přitom Ústavní soud shledává přiměřenou, neboť právní úprava obsažená v ust. § 118b odst. 1 o. s. ř. je tím zákonným regulativem, jenž se ve směnečných (šekových) sporech aplikuje, nepřistoupí-li soud, ať již z jakéhokoliv důvodu, k vydání směnečného (šekového) platebního rozkazu ve smyslu § 175 o. s. ř. Záleží pak zcela na posouzení vrchním soudem, zda ve věci rozhodne v intencích tohoto nálezu sám, ať už podle § 219 o. s. ř. (respektive podle § 220 o. s. ř.) anebo zda bude postupovat podle § 219a o. s. ř.“

nich spravedlivě očekávat) vnímat směnečný vztah v celé jeho šíři a reflektovat tak případná rizika z něj plynoucí.³⁰

1.5 Prozařování ústavních principů a hodnot do jednoduchého práva

Kvintesence prozařování ústavních principů a hodnot do jednoduchého práva je to, že moderní ústava je koncipovaná jako bezprostředně aplikovatelný akt. Přičemž implikací je, že normativně zakotvené hodnotové významy ústavy vytvářejí konkrétnější podoby právních hodnot a principů, které mají být aplikovány do jednoduchého práva a současně dostávají nový obsah. Prostřednictvím prozařování ústavních principů a hodnot do jednoduchého práva pomocí rozhodnutí Ústavního soudu se do práva dostávají normy, které do té doby měly povahu přirozeného práva.³¹

Ústavní soud ČR ve svém plenárním nálezu³² dovozuje, že normativní působení ústavy přesahuje klasicky chápané pozitivní právo, kdy obsahuje též standardy morálního a etického normativního systému. Je to evidentní dle vyjádření v plenárním nálezu Ústavního soudu č. 13/99, podle něhož „*přihlašuje-li se naše Ústava a Listina k existenci hodnotového řádu představujícího základní pilíř a svorník společnosti, potom i zákonodárce, stejně jako exekutiva, musí ve všech svých aktech respektovat jeho prioritu, a to dokonce i ve vztahu k etickému a právnímu normativnímu systému*“. Ústavní soudnictví se opírá o konsenzus, podle kterého je nutné chránit lidská práva i proti většině.³³

Ústavní princip musí vždy převážit nad principy jednoduchého práva, pokud se v něm neodráží nějaký princip ústavní. V praxi nastává problém tohoto kritéria kvůli

³⁰ÚS: Uplatnění námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu. [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z: http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=16&id_article=256722&csum=36b5a577

³¹ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 162 s. ISBN 80-246-0483-3.

³² Nález Pl. ÚS 13/99. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=35081&pos=1&cnt=5&typ=result>

³³ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 163 s. ISBN 80-246-0483-3.

tomu, že ústavní principy jsou formulovány příliš široce, a že téměř v každém principu jednoduchého práva lze najít odlesk nějakého ústavního principu.³⁴

1.6 Způsoby normativního zakotvení

Vyjádření konkrétních práv a svobod v rámci jednotlivých kodifikací je možné rozdělit na implicitní a explicitní. Implicitní nejsou na rozdíl od explicitních zakotvena výslovně, ale odvozují se z výchozího principálního stavu svobody člověka, pokud není přesně zakotveno jeho omezení. Hovoří se o tzv. legální licenci, podle které je každý oprávněn činit vše, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit něco, co zákon neukládá. Díky legální licenci je založena nejširší možná plejáda příležitostí různého jednání, aniž by musela být výslovně v katalogu lidských práv uvedena. Explicitní, jak již bylo naznačeno, jsou ta, která jsou v katalogu lidských práv výslovně zakotvena (např. právo na život). Většina současných demokracií využívá kombinaci explicitního a implicitního vyjádření, kdy nejvýznamnější práva a svobody jsou explicitně vyjádřena, ale člověk je svobodný v každém jednání, není-li stanoveno jinak. Tato kombinace dává velký prostor k nelézání jednotlivých práv judikaturou.³⁵

³⁴ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 64 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499

³⁵ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 339-340 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

2. Vývoj principů české resp. československé ústavnosti od roku 1918

2.1 Základní charakteristika

Ústavy jsou považovány za novodobý produkt, první moderní ústavy se datují do období 18. století.³⁶ Ústavní historie Československa byla podmíněna především okolnostmi vzniku 1. Československé republiky a pak hlavně 2. světovou válkou a poválečným rozdělením světa. Události, které zásadním způsobem ovlivnily ústavní vývoj, byly zejména přetržení obnovení první republiky po 2. světové válce v letech 1948 a následujících. S tímto vývojem ústavního zřízení souvisí plné podřízení faktického vnitřního ústavního systému režimu sovětského konstitucionalismu.

Pro ústavní vývoj Československa je charakteristické, že vznik jeho ústav i konkrétní ústavní režim je spjat s rozhodujícími státními i politickými zvraty, je s ním tedy spojena státní a politická diskontinuita. Moderní vývoj státnosti je zpravidla spojen se změnami ústavy. Vývoj československých ústav probíhal v určitých vlnách, které byly ovlivněny etapizací ústavního vývoje ve světě. Ústavní historie prohlašovala, že ústava je plodem vnitřní a vnější suverenity státu.

Ústava je také pravidlem vnitřního života, tedy dokládá skutečnou suverenitou lidu, pokud je politicky uznána. Dále je pro ústavní historii důležitá relativní krátkost československého samostatného vývoje a jeho několikeré přetržení. Tyto zvraty zapříčinily, že ústavy Československa neměly dlouhodobější šanci stabilizačně působit. Z toho lze jmenovat jen jednu výjimku, a to období platnosti Ústavy ČSR z roku 1920. Nicméně lze říci, že Československá republika neměla v zásadě příležitost k rozvoji své ústavnosti.³⁷

³⁶ KNOLL Vilém in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 42 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

³⁷ Srov. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 147-149 s. ISBN 80-738-0261-9. a KNOLL Vilém in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 42 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

Vnitřní ústavní vývoj ČSR lze rozdělit do několika etap:

1. období platnosti Prozatímní ústavy z roku 1918,
2. období po přijetí Ústavy Československé republiky z roku 1920,
3. období tzv. Prozatímního zřízení londýnského a postupná obnova demokratické ústavnosti,
4. období 1945-1948 vytvořením Národního shromáždění a příprava nové ústavy,
5. období platnosti Ústavy 9. května,
6. období plné platnosti Ústavy ČSSR v letech 1960-1968,
7. období federativní ČSSR,
8. období tzv. přechodového ústavního systému od roku 1989 do zániku Československa.

O historickém ústavním vývoji Československa lze konstatovat, že všechny ústavní dokumenty a především všechny tři komplexní ústavy³⁸, včetně ústavního zákona o československé federaci z roku 1968, stejně jako ústavních dokumentů po listopadu 1989 byly na jedné straně inspirovány vnějšími ústavními zdroji, ale současně přinášely vlastní originální poznatky a koncepce. Je tedy možno konstatovat, že v československé ústavní historii působily jen tři ucelené ústavní dokumenty.³⁹

Pro komplexní charakteristiku československého ústavního vývoje je podstatné, že poměr ústavy psané a faktické byl ovlivněn politickým systémem dané doby. Ne vždy se shodovala ústava *de iure* a *de facto*. V jednotlivých etapách byl význam ústavy více či méně popírán, jako příklad lze poukázat na Ústavu 9. května z roku 1948,

³⁸ Ústavy z roku 1920, 1948 a 1960

³⁹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 150-153 s. ISBN 80-738-0261-9.

kdy ústava byla formálně demokratická, ale brzy byla politickým režimem degradována, jehož důsledkem bylo omezování základních lidských práv.⁴⁰

2.2 Vznik Československa a Ústava 1918

Československo vzniklo jako samostatný stát 28. října roku 1918. Za vládu nově vzniklého státu se prohlásil Národní výbor, který byl vykonavatelem státní svrchovanosti, do svých rukou soustředil moc zákonodárnou, ale plnil i funkci hlavy státu. Za zdroj státní moci byl podle dokumentů považován československý národ, jehož jménem tuto pravomoc vykonával Národní výbor. Nově byla do ústavního vývoje Československa vnesena suverenita československého národa. První zákon, ze dne 6. 11. 1918, z dílny Národního výboru byl zákon č. 11/1918 Sb., byl v něm zakotven princip jednoty moci zákonodárné a výkonné. Byl označován také za recepční normu. Nutnost recepce právních předpisů, která byla založena na vůli a suverenitě nového státu, byla odůvodněna Nejvyšším správním soudem⁴¹ tím, že „zákony nemohou působit za časové meze bytí bývalého státu“. Recipovala se v zásadě celá právní úprava dosud platná na území nově vzniklého státu do nového československého právního řádu, tím se zřídila materiálně-právní kontinuita mezi dvěma právními řády. Tato kontinuita byla vyjádřena v preambuli tím, „*aby byla zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu*“. Byla zdůrazňována občanská rovnost, nic nemohlo být v souladu s právem, co se přičilo demokratickým hodnotám. Z toho vzniklo, že tento zákon byl považován za první ústavu nového státu.⁴²

V Rakousku-Uhersku byl právní řád založen na právním dualismu, kdy jiný právní řád platil v rakouské části území a jiný v uherské. Tento právní dualismus byl recipován i do československého práva, avšak ústavní předpisy měly za úkol tento právní dualismus překonat a odstranit z československého práva. Na trochu jiném

⁴⁰ Srov. KNOLL Vilém in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 43 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967. a KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 154-155 s. ISBN 80-738-0261-9.

⁴¹ NSS č. prez. 33/18

⁴² PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 33-35 s. ISBN 978-808-7212-905.

dualistickém principu byl založen i vztah práva mezinárodního a vnitrostátního, tedy i ústavního. Tento vztah se opíral o koncepci suverenity československého práva. Význam právního dualismu spočívá v samostatnosti právních řádů, existovaly dva nezávislé systémy, které se od sebe lišily svými prameny, subjekty i vztahy, které upravovaly. V praxi to znamenalo, že mezinárodní závazek mohl být převeden do vnitrostátního práva jen na základě vnitrostátního předpisu. L. Oppenheim, který byl všeobecně respektovaným odborníkem na mezinárodní právo, tvrdil, že není možné, aby mezinárodní právo bylo součástí práva vnitrostátního a že v případě rozporu těchto dvou právních řádů se soudy musí řídit vnitrostátním právem. Zdůrazňoval, že vnitrostátní právo je právo suveréna nad jedincem, který je podřízený jeho moci, zatímco mezinárodní právo upravuje vztahy mezi suverénními státy, ale rozhodně není právem nad suverénními státy. Od tohoto tvrzení odvozoval, že mezinárodní právo nemůže být ani v celku ani v částech samo sebou součástí práva vnitrostátního.⁴³

Dne 28. října 1918 ještě nebylo konečně rozhodnuto o formě státu, definitivně se o státní formě Československého státu rozhodlo v prozatímní ústavě 13. listopadu, která byla publikována pod číslem 37/1918 Sb. z a n.. Zákon č. 11/1918 byl součástí nové ústavy a byl považován za ohnisko celého československého právního řádu. V ústavě bylo stanoveno, že hlavou státu je prezident a zároveň zde byly vymezeny jeho pravomoci. Prozatímní ústava v § 1 také stanovila, že Národní výbor se transformoval do Národního shromáždění, taktéž nazýváno Revoluční národní shromáždění, kterému příslušela moc zákonodárná. Na základě Ústavy bylo možné formou vlády ohlásit vládu parlamentu založenou na jednotě moci. Charakteristiku lze nalézt například i v nálezu Nejvyššího správního soudu, který uvedl: „*Utvoření Československého státu bylo aktem jednotným a státní moc republiky Československé vznikla fakticky již státním převratem 28. 10. 1918, kdy se Národní výbor uchopil fakticky státní moci, sloučiv ve svých rukou všecku nejvyšší státní moc ve všech jejích funkcích. Právní sankce dostalo se pak tomuto faktickému stavu [...] vůlí národa československého, jako nositele státní svrchovanosti.*

⁴³ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 35 s. ISBN 978-808-7212-905.

*Tato státní svrchovanost, tvořící vlastně podstatu národa, byla státoporným zdrojem republiky Československé.*⁴⁴

Prozatímní ústava byla revoluční a rigidní. Jako revoluční ji lze označit kvůli nenávaznosti na předchozí ústavní poměry v rakouské monarchii. Nositelem suverenity v Československu se stal národ československý, stalo se tak na základě zákona č. 11 z roku 1918. Zásadní změnu přinesla ve zrovnoprávnění mužů a žen, ženám bylo přiručeno volební právo, které se projevilo hned při prvních volbách do obcí roku 1919.⁴⁵

Z formálního hlediska se prozatímní ústava skládala ze čtyř částí, do kterých bylo rozděleno 21 paragrafů. První část pojednávala o Národním shromáždění, druhá o prezidentu republiky, následovala část o vyhlášení rozsudků a nálezů, které byly vyhlášeny jménem republiky. Poslední část Ústavy ze 13. listopadu 1918 se zabývala mocí výkonnou a nařizovací, ta příslušela vládě o 17 členech.⁴⁶

2.3 Ústavní listina 1920

Československá ústava z roku 1920 je pokládána za ústavu jedinou, avšak je to ústava již třetí v pořadí samostatného a nově vzniklého státu.⁴⁷ Tato ústava patří do tzv. nové „generace“ ústav vzniklých po 1. světové válce. Mezi tyto ústavy patří taktéž Výmarská ústava z roku 1919 či Ústava Polska.⁴⁸ Zákon č. 121/1920 Sb. z 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, navazuje na zákon č. 11 z 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. Tento zákon bezprostředně navazuje na druhou československou ústavu, kterou je zákon o prozatímní ústavě z listopadu 1918 novelizovaný v březnu a v květnu 1919. Ústava z roku 1920 je první ucelenou ústavou Československé republiky v době meziválečné.

⁴⁴ Srov. KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české XIII*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000, s. 52. ISBN 80-718-5328-3. a PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 36-39 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁴⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 38-39 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁴⁶ Zákon č. 37/1918 Sb. o prozatímní ústavě., [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html

⁴⁷ PEŠKA Pavel in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 68 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁴⁸ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 44 s. ISBN 80-738-0261-9.

Přináší především důsledné provedení demokratických principů, což vyniklo ve srovnání s Prosincovou ústavou. U principů právního státu a politických a občanských práv dochází jen k dílčím posunům. Přestože obsahovala určité nedostatky, dostalo se jí mnohých celosvětových ocenění a byla považována za jednu z nejlepších ústav tehdejší doby. Ocenění přicházela například z amerických, ale i evropských vědeckých kruhů.⁴⁹

Ústava z roku 1920 obsahuje preambuli, uvozovací zákon a 134 paragrafů, které se dále dělí do šesti hlav. V první hlavě se klasicky pojednává o všeobecných ustanoveních. Podle § 1 je lid jediným zdrojem veškeré státní moci. Princip demokracie se projevuje především ústavní úpravou volebního práva, které je všeobecné, přímé a rovné. Volit a být voleni do obou komor Národního shromáždění mohou být jak muži, tak ženy, kteří mají státní občanství. Jediné omezení představuje věková hranice. Ústava určuje pro volby zásadu poměrného zastoupení, na což navázala i dnešní Ústava v případě volby do Poslanecké sněmovny. Zásada suverenity lidu se také projevuje republikánským charakterem státu. Dále například v § 2 se říká, že Československo je stát demokratický a v jeho čele stojí volený prezident. Demokratickou povahu ústavy umocnil ještě fakt, že většina evropských poválečných ústav byla ovlivněna fašizací z druhé světové války. Její povaha byla založena na parlamentní soustavě, avšak i v jejím demokratickém fungování. Takovéto fungování lze spatřovat v zapracování občanských práv a svobod a hlavně jejich dodržování v ústavním životě. Bez dodržování základních principů by nebylo možné, aby lid byl zdrojem veškeré státní moci. V zakotvení výchozího principu celé ústavy, je nepřímou stanovena i zásada rozdělení moci mezi orgány jednotlivých mocí. Stejně tak platí i princip limitace moci vůči občanům, čímž byl zdůrazněn zánik monarchie a jejího nedemokratického zřízení.⁵⁰

⁴⁹ Srov. PEŠKA Pavel in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 68 s. ISBN 978-808-7212-905., WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odpovědné principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 34 s. ISBN 80-246-1246-1. a zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁵⁰ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odpovědné principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 34 s. ISBN 80-246-1246-1., PEŠKA Pavel in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 70-74 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Následující tři hlavy se věnují tradičnímu rozdělení moci. Hlava druhá mluví o výkonu moci zákonodárné a upravuje složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou komor. Třetí hlava upravuje pravomoci vládní a výkonné moci. Tato část upravuje i postavení a volbu prezidenta. Na rozdíl od ústavy z roku 1993, která umožňuje zvolit občana České republiky, který dosáhl věku 40 let, mohl být podle ústavy z roku 1920 zvolen občan Československé republiky, který dosáhl 35 let věku. Další rozdíl je spatřován v délce volebního období. Zatímco ústava účinná v této době říká, že volební období prezidenta trvá pět let, tehdejší ústava dávala prezidentu republiky let sedm. Co ale můžeme považovat za identické v obou ústavách, je možnost zvolení stejného prezidenta maximálně dvakrát za sebou.⁵¹

Poslední hlava, věnující se jednotlivým mocím v Československé republice, dedikuje moc soudcovskou. Ta byla ideově plánovaná jako nezávislá, kdy soudci byli samozřejmě vázáni jen zákonem. Průkopnický význam ve vývoji konstitucionalismu mělo zřízení specifického orgánu ústavnosti, zřízení ústavního soudu. Jeho působnost byla omezena na přezkum ústavnosti zákonů. V předposlední hlavě jsou zakotvena práva a svobody, ale i občanské povinnosti. Jako příklad práv a svobod z páté hlavy je možné uvést rovnost nebo svobodu majetkovou, kdy stejně jako nyní bylo možné omezit majetkové právo jen na základě zákona a ve veřejném zájmu. Klade důraz na rovnost, především rovnost pohlaví, rodu a povolání, neuznává výsady. ČSR byla jedna z prvních zemí na světě, která uznala rovnoprávnost žen. Hlava šestá chrání práva národnostních, rasových a náboženských menšin.⁵²

Při konstrukci československé Ústavy⁵³ se autoři nepochybně inspirovali v Ústavě Spojených států amerických, Prosincové ústavy z dob Rakouska-Uherska

⁵¹ Zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁵² Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 35 s. ISBN 80-246-1246-1., zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z:

http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html a zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁵³ Preambule této Ústavy je tvořena slovy: „*My, národ Československý, chtějící upevniti dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečiti požehnání svobody příštím pokolením, přijali jsme ve svém Národním shromáždění dne 29. února 1920 Ústavu pro Československou republiku, jejíž znění následuje.*

a ústavy třetí francouzské republiky. Profesor Jiří Heitzel je označován za hlavního strůjce této ústavy.⁵⁴ V prvním odstavci určuje obecné humanitní cíle, zatímco druhý odstavec věnuje pozornost duchu vlastních dějin a moderního sebeurčování. Je zde zdůrazňován národní princip, který je spojen s myšlenkou obecné demokracie.⁵⁵

Dále je součástí první celkové a definitivní ústavy Československa tzv. uvozovací zákon, který se z valné části stal součástí ústavy a stanovil nadřazenost ústavy nad ostatní právní řád. Zároveň byl v zákoně zakotven ústavní soud, který měl za úkol kontrolovat soulad zákonů běžných se zákony vrcholnými a jim nadřazenými, být strážcem ústavnosti.⁵⁶

Zákon č. 121/1920 beze změny vydržel díky svému kvalitnímu zpracování v platnosti až do roku 1938. Lze polemizovat i o delší platnosti, nebýt násilného rozbití německou agresí. Pro jeho kvalitu se vytvořil i určitý mýtus, který zesiloval zvláště při obnově demokracie v letech 1948 a 1989. Výjimečnost ústavy lze shledávat především v celonárodním kompromisu a nestrannosti. Byla též uznávaná ve veřejném životě, což jí přidávalo na popularitě.⁵⁷

2.4 Základní principy obsažené v Ústavě z roku 1948

Ústava Československé republiky byla vrcholem monopolního uchopení státní moci. Lidově-demokratická ústava byla přijatá po tzv. Vítězném únoru na 114. schůzi Ústavodárného národního shromáždění všemi přítomnými poslanci⁵⁸ dne 9. května 1948. Z tohoto důvodu bývá nazývána také jako Ústava 9. května či jednoduše jako ústava „květnová“. Byla zveřejněna jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Její zvláštnosti

Přitom my, národ Československý, prohlašujeme, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu našich dějin stejně jako v duchu moderních zásad, obsažených v hesle sebeurčení; neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.“

⁵⁴ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. 1914-1945*, Vyd. I. Praha: Karolinum, 2005, s. 71. ISBN 80-246-1027-2.

⁵⁵ Srov. PEŠKA Pavel in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 73-74 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁵⁶ PEŠKA Pavel in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 74 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁵⁷ Tamtéž 82 s.

⁵⁸ Těch bylo 246 (zbývajících 54 byli buď v emigraci, vazbě či se funkce vzdali)

lze shledávat v určité ambivalenci, přes mocenskopolitické prvky si uchovávala určité formálně demokratické rysy. Šlo především o nezávislé soudnictví, práva a svobody občanů či parlamentní demokracii. Odborníky je považována za tzv. „fiktivní ústavu“ pro značnou odlišnost oproti realitě. Paradoxem přitom je, že v důvodové zprávě k Ústavě se uvádí, že se vychází z principu jednotné lidové moci, kterým je odmítnuta teorie dělby moci.⁵⁹

Z obsahového hlediska se „květnová“ ústava skládala ze dvou složek, první složky: „starší, kterou přejímáme z první ústavy, pokud ovšem její ustanovení vyhovují dnešním poměrům,“ a druhé „která je zcela nová a je založena na vymoženostech národní a demokratické revoluce 1944 a 1945. Těžisko leží zajisté v těchto nových partiích; ovšem také starší partie ústavy dostanou jimi nový smysl“.⁶⁰

Po formální stránce se Ústava 9. května skládala ze tří částí. První část obsahovala prohlášení, následovalo dvanáct základních článků a poslední část sestávala z deseti kapitol, které se členily do 178 paragrafů.⁶¹ Všechny části byly posuzovány jako celek, což z hlediska interpretace hrálo výjimečnou roli. Ve dvanácti základních člancích byly zahrnuty zásadní principy, na nichž byla Ústava podle autorů založena, šlo o tzv. „československou státovědu v kostce“ nebo „republikánské desatero“. Právní normy různé povahy, tak by se daly nazvat základní články. Některé normy byly popsány jen v základních člancích, jiné byly rozpracovány i v následujících kapitolách. Z tohoto důvodu byly některé články pojaty jako *lex generalis*, k čemuž ustanovení dané kapitoly představovala *lex specialis*. Deset kapitol podrobných ustanovení se věnovalo např. základním právům a povinnostem občanů, prezidentu republiky, Národnímu shromáždění či Slovenským národním orgánům.⁶² Jak již bylo řečeno, tak toto členění opouštělo od klasického členění vycházející z principu dělby moci, které

⁵⁹ Srov. FILIP, Jan. *Ústavní právo České republiky*. 4. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 94 a násl. ISBN 80-210-3254-5. A GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 219 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁶⁰ GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 220 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁶¹ Zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁶² Dále Ústava 9. Května v deseti kapitolách obsahovala ustanovení o vládě, národních výborech, soudech, hospodářských zřízeních, obecných ustanoveních a závěrečných a přechodných ustanoveních.

bylo základem ústavy z roku 1920. Autoři v ústavě zvolili řazení dle jednotlivých ústavních institucí, čímž byl i formálně zdůrazněn odklon od zásady dělby moci ve státě, byť mnohé rysy tohoto principu byly přebírány na ústavní úpravu první republiky.⁶³

Ústava svým charakterem odrážela předúnorovou situaci v Československu, do jejího obsahu se projevilo přebírání sovětských vzorů. Vedoucí a řídicí roli v ústavním vývoji hrála reálně prosazovaná Komunistická strana Československa, tato skutečnost však zatím ještě nebyla ústavně zakotvena. Zde jsou spatřovány první snahy o prosazování zásady vlády jedné strany a tím soustředění veškeré státní moci jen v jedné ruce. Snahy o prosazení principu systému jedné politické strany se pak plně realizovaly v ústavě z roku 1960. Tzv. „květnová“ Ústava byla opakovaně měněna a doplňována, docházelo i k masovému obcházení, svévolnému interpretování a v neposlední řadě i porušování ustanovení Ústavy. Toto jednání se zejména projevovalo v omezování občanských práv a svobod nebo v odstraňování demokratických pravidel ve společnosti. Takovéto omezování se projevilo mimo jiné i ve skutečnosti, že do roku 1954 se v Československu nekonaly žádné volby.⁶⁴

Podstatné je zmínit rozpor mezi ústavou *de iure* a ústavou *de facto*, který spočíval především v oblasti Národního shromáždění, vlády, volebního systému či justice. Tento rozpor byl později překonán hlavně odbouráním demokratických prvků, což vedlo k přizpůsobování totalitní skutečnosti a rozdílu mezi ústavou jako takovou a ústavní skutečností. Práva a povinnosti občanů uvedené v kapitole první výrazně navazovala na ústavu z roku 1920, avšak na rozdíl od předchozí ústavy zde nebyla zachycena práva menšin. Zcela nově tu byla samostatně upravena práva a povinnosti občanů vůči státu (§ 30 - § 34), kdy stát ukládal občanům Československa kupř. vlasteneckou povinnost nebo povinnost účastnit se branné výchovy, konat vojenskou službu a uposlechnout výzvy k obraně státu. Dále byly v ústavě nově

⁶³ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 220-221 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁶⁴ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 221 s. ISBN 978-808-7212-905. a GRÓNSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. 1945-1960*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 329, 360-361 s. ISBN 80-246-1028-0.

upraveny práva sociální, do kterých je možno zařadit právo na práci, na odpočinek či právo na ochranu zdraví atd.⁶⁵

Při srovnání zákonodárství tohoto období lze dovozovat, že došlo k faktickému odstranění občanských práv a svobod, došlo k jakési legalizované nezákonnosti. V této souvislosti je třeba zmínit zejména zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, zákon č. 232/1948 Sb. o státním soudu, který mimo jiné upravoval i trest smrti, dále je nutné poznamenat zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., velmi kontroverzním zákonem, který přijalo Národní shromáždění, je zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce, kam mohly být zařazeny všechny osoby⁶⁶ tzv. „nespolehlivé“.⁶⁷

Těmito, ale i dalšími zákony byla fakticky zrušena svoboda pohybu a pobytu, obyvatelé se museli hlásit a cizinci měli povinnost žádat o povolení pobytu na území Československa, s tím souvisel zákon o cestovních pasech. Mezi další omezení patří zrušení svobody slova a zavedení cenzury tisku. Kapitola sedmá věnuje pozornost soudům. Část Ústavy 9. května, která se týkala soudnictví, navazovala na ústavní listinu z roku 1920, dodržovala existenci tří soudů s působností po celém územní republiky – Nejvyšší soud, Nejvyšší vojenský soud a Správní soud, podstatným zásahem do této oblasti bylo zrušení Nejvyššího správního soudu. Oblast soudnictví upravovalo samostatné zákonodárství (působnost, příslušnost, organizaci atd.). Co ale bylo zavedeno nově, tím byli soudci z lidu. Tzv. „právníká dvouletka“⁶⁸ vedla ke kvantitativní ústavní revizi organizace a obsahu činnosti justice v Československé republice. Jako nejtragičtější období v oblasti justice je možno označit první polovinu padesátých let. Došlo k nezákonnému zatýkání nevinných osob, byly zavedeny

⁶⁵ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 222 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁶⁶ Do nucených táborů mohly být zařazeny osoby na dobu od tří měsíců do tří let.

⁶⁷ Srov. Zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html a GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 223 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁶⁸ Období v letech 1949-1950 došlo ke kodifikaci všech základních odvětví práva v Československu (zvláště zcela nové občanské a trestní právo hmotné i procesní, oficiální setřetí rozdílů mezi soukromým a veřejným právem a třídní pojetí práva) – jejím úkolem bylo přepracovat a kodifikovat současně celý právní řád.

tzv. „bezpečnostní pětky“. Úkolem těchto „bezpečnostních pětěk“ bylo vyhledávat „třídní nepřátele“, tímto začalo období politicky motivovaných a režirovaných soudních řízení.⁶⁹

Postavení Slovenska v Ústavě 9. května upravovaly články VIII. a IX. a kapitola pátá „květnové“ Ústavy, která se nazývala Slovenské národní orgány, ty měly omezenou kompetenci a byly v podstatě zcela závislé na vládě republiky. Hlavním orgánem byla Slovenská národní rada (SNR), měla 100 členů volených na šest let,⁷⁰ byla národním orgánem zákonodárné moci, ale ve skutečnosti měla zákonodárnou působnost jen minimální. Taxativní výčet zákonodárné pravomoci SNR je vyjmenován v § 96 ústavy. Šlo např. o péči o rozvoj národní kultury, péče o školství v rámci zákonů, zvelebování půdy kromě věcí dotčených jednotným hospodářským plánem anebo slučování a rozlučování obcí a okresů a změny i úpravy jejich hranic, vše ale podléhalo vládní kontrole, která měla absolutní veto. Nerovné právní postavení Čechů a Slováků vedlo k tzv. socialistické ústavě z roku 1960, kde se slovenské národní orgány dočkaly další faktické degradace.⁷¹

2.5 Ústava z roku 1960

Ústava z roku 1960, na rozdíl od Ústavy 9. května, plně vycházela ze sovětské ústavně právní teorie a terminologie.⁷² V dubnu 1960 bylo předloženo první znění ústavy pod názvem „Návrh Ústavy Československé republiky“, na jeho bázi byla zahájena diskuze, která byla spojená s přípravou zastupitelských voleb. Na dalším plenárním zasedání ÚV KSČ se však překvapivě projednával návrh ústavního zákona Československé socialistické republiky. Na základě jednotného hlasování Národního

⁶⁹ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 222-230 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁷⁰ Po roce 1954 bylo poslanců 105 – podle principu na 35 000 obyvatel připadal 1 mandát

⁷¹ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 232-234 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁷² První variantu ústavy projednal ÚV KSČ v dubnu 1960

shromáždění byla schválena ústava pod číslem 100/1960 Sb. a účinnosti nabyla dnem schválení.⁷³

„Socialistická ústava“, jak se jí také často říkalo, byla především politickým dokumentem. Určitá nelogičnost ústavní situace v době platnosti a účinnosti Ústavy z roku 1960 spočívala v rozdílu mezi ústavou *de facto* a *de iure*, oproti „květnové“ Ústavě byl však rozdíl menší. Zapříčinila to především velmi nicotná juristická hodnota Ústavy. Obsahovala mnoho předdimenzovaných proklamací či bezobsažných ideologických frází, které dávaly velký prostor výkladové svévoli. Je třeba poznamenat, že na rozdíl od časů platnosti Ústavy 9. května rozpor mezi ústavní skutečností a zněním Ústavy se zmenšil i tím, že především v šedesátých letech docházelo k postupnému uvolňování, zejména v kultuře. Změny také přicházely v ekonomické oblasti, kvůli neefektivnímu centrálnímu řízení se začalo uvažovat o ekonomické reformě, která měla za úkol nahradit „socialistickou tržní ekonomiku“, byť podle autoritářského stylu to bylo správně.⁷⁴

Ve srovnání s předchozí ústavou neobsahovala základní články. Obsahovala jen prohlášení, za kterým následovalo devět hlav. Prohlášení obsahovalo ideologickou kvintesenci, ve které ČSSR uskutečňuje zásadu socialismu a tvrzení, že usilování směřuje k „nejvyšší zásadě komunismu“. Dále se v prohlášení píše o deklaraci spojenectví: „*Po této cestě půjdeme dále ruku v ruce s naším velkým spojencem, bratrským Svazem sovětských socialistických republik, a se všemi ostatními přátelskými zeměmi světové socialistické soustavy, jejímž je naše republika pevným článkem.*“ Prohlášení tedy představovalo čistě deklaratorní dokument, který, jak již bylo řečeno, umožňoval rozsáhlou výkladovou svévoli a tím byl umocněn princip systému jedné politické strany. Částečné opuštění od vlády jedné strany a represivních totalitních metod postupně docházelo ve druhé polovině šedesátých let. Po těchto úvodních slovech následuje první hlava s názvem Společenská zřízení, pod kterým si tehdejší ústavní teorie představovala tzv. třídní podstatu státu a základy hospodářského a politického zřízení. Kapitola první se dělí do osmnácti článků. Třídní podstata státu je

⁷³ GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 236 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁷⁴ Tamtéž 237 s.

popsána v článku 1 a spočívala v socialistickém státě, v jehož čele stojí dělnická třída. Jde o jednotný stát dvou rovnoprávných národů, tj. Čechů a Slováků, avšak stejně jako v předchozí ústavě se nezmiňovala o národnostních menšinách a jejich ochraně.⁷⁵ Poslední, o čem se v hlavě první jedná je zásada hospodářského a politického zřízení. Zásada hospodářského zřízení neboli ekonomický základ státu je popsána v čl. 7. Ústava znala dvě základní formy socialistického společenského vlastnictví. Státní vlastnictví - vyšší forma vlastnictví, které bylo vlastnictvím všech a družstevní vlastnictví, jehož předmětem byl majetek lidových družstev. Čl. 8 obsahoval rozsáhlý demonstrativní výčet výlučného národního majetku (nerostné bohatství, základní lesní fond, prostředky průmyslové výroby, peněžní ústavy, televize, nejdůležitější společenská zařízení atd.). V Ústavě se neobjevil pojem soukromého vlastnictví, bylo možné jen drobné soukromé hospodaření, od kterého se odlišoval koncept osobního vlastnictví občanů. Osobní vlastnictví se vztahovalo ke spotřebním předmětům. Zásady politického systému byly vyjádřeny v čl. 1, kde Ústava výslovně stanovila, že KSČ je vedoucí silou ve společnosti a státě a následně v čl. 6 je určena a zakotvena Národní fronta.⁷⁶ Poté ústava i formálně upustila od dělby moci, která byla nahrazena heslem „všechnu moc sovětům“.⁷⁷

Občanských právům a povinnostem je věnována kapitola druhá. Oproti „květnové“ Ústavě jsou zde práva a povinnosti uspořádány jinak a jejich rozsah byl podstatně užší, na prvním místě stojí práva hospodářská, sociální (která upravovala zejména práva související s realizací pracovněprávních vztahů)⁷⁸ a kulturní, následují omezená politická práva a teprve pak se zde hovoří o osobních právech a svobodách. Kolektivistické pojetí základních lidských práv a svobod se stalo základem

⁷⁵ Jedině v čl. 25 je velmi omezeně pojednáno o maďarské, ukrajinské a polské menšině

⁷⁶ Národní fronta je politickým výrazem svazku pracujících měst a venkova, vedeného Komunistickou stranou Československa. Tato ústava měla fatální následky pro československý parlamentarismus, došlo totiž k přechodu od parlamentarismu k jednotě státní moci pod vedoucí úlohou KSČ.

⁷⁷ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 237-239 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

⁷⁸ HOLUB, Adam. *Časopis Všehrd: Několik poznámek k podstatě a výkladu sociálních práv*. [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z: <http://casopis.vsehrd.cz/2011/05/nekolik-poznamek-k-podstate-a-vykladu-socialnich-prav/>

tzv. ústavního principu jednoty práv a povinností.⁷⁹ Tento princip nebyl v Ústavě výslovně uveden, ale odvozoval se od čl. 19, ve kterém bylo možno realizovat práva a svobody jen v souladu s pracujícím lidem. Ústava nezmiňovala některé základní principy právního státu. Například Ústava neuvedla zásadu, že každý může činit, co není zákonem zakázáno nebo že nikdo nemůže být nucen činit něco, co není zákonem předepsáno.⁸⁰

Pakliže zákonodárce v „socialistické ústavě“ šetřil na občanských právech, tak vyjmenování občanských povinností bylo opravdu velice široké. Kupříkladu vrcholná občanská povinnost spočívala v obraně vlasti a jejího socialistického zřízení, tato povinnost byla i morální ctí. Neslavnou výsostí této ústavy byla otevřená možnost omezování základních lidských práv. Nevinní lidé byli perzekuováni na základě druhotných předpisů⁸¹, což je v demokratické společnosti nemyslitelné.⁸²

Třetí hlava popisovala soustavu nevyšších orgánů, kde klíčové postavení mělo Národní shromáždění o 300 poslancích volených na čtyři roky, které bylo nositelem veškeré moci. Ve skutečnosti byla veškerá moc soustředěna do rukou předsednictva, sekretariátu a operativně řídicímu aparátu ÚV KSČ. Prezidenta ale volilo Národní shromáždění, dále volilo Nejvyšší soud a mělo pravomoc odvolávat jeho členy, také mu byl odpovědný generální prokurátor, který byl jmenován prezidentem republiky. Ze svých řad volilo předsednictvo Národního shromáždění (PNS), pokud by nastala situace, že NS nebylo schopno zasedání, tak na jeho místo nastupovalo PNS.^{83 84}

⁷⁹ Práva byla vázána na plnění povinností

⁸⁰ Srov. zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html a GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 240-241 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁸¹ Jednalo se i přepisy interní, které nebyly často nikde publikovány a tím pádem pro občany nepřístupné

⁸² Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 241 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

⁸³ V té době mělo pravomoc vydávat zákonná opatření, která byla vyhlášována jako zákony a měly jeho sílu.

⁸⁴ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 241-243 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

Hlava čtvrtá zakotvovala funkci individuálního prezidenta, jak již bylo řečeno, tak v článku 61 odst. 1 se píše, že prezident byl jmenován Národním shromážděním. Funkce prezidenta byla spojena s funkcí prvního tajemníka ÚV KSČ. Ten byl sice NS odpovědný, ale neplynuly z toho žádné důsledky, ani žádné procesní postupy v případě, že by se z této odpovědnosti mělo cokoliv vyvodit. Pátá kapitola Ústavy charakterizovala vládu jako nejvyšší výkonný orgán státní moci. Tím se i terminologicky upustilo od horizontální dělby moci. Státní správa díky velmi rámcové úpravě fungovala bez problémů. Klíčovou roli hrálo předsednictvo vlády, které bylo zřízeno už v roce 1953. Následující kapitola se zabývala národními výbory, které navazovaly na sovětský vzor a ústava je charakterizovala jako „nejširší organizace pracujících, jako orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích“.⁸⁵

Kapitola osmá pojednává o organizaci soudů a prokuratury, v článku 97 hovoří o jejich činnosti: „*Soudy a prokuratura chrání socialistický stát, jeho společenské zřízení i práva a oprávněné zájmy občanů a organizací pracujícího lidu*“. Poskytování ochrany občanských a lidských práv bylo odsunuto na druhé místo. Soudní soustavu tvořily Nejvyšší soud, krajské a okresní soudy, vojenské soudy a místní lidové soudy, které byly zřízeny nově po sovětském vzoru. Členy takových soudů byli především laici z řad veřejnosti, ale výběr probíhal na základě přísného kádrového řízení. Poslední hlava „socialistické ústavy“ obsahovala ustanovení obecná a závěrečná, kde se mimo jiné psalo o státním území, hranicích, státních symbolech, hlavním městě Praze a státním občanství. Za nejvýznamnější je možno označit změnu státního znaku, která vyvolala v české veřejnosti nepochopení a na Slovensku vyložený odpor.⁸⁶

Do roku 1968 bylo schváleno pět změn ústavního řádu, jen tři z nich měly charakter jednorázových ústavních aktů. Týkaly se volebního období a skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů, Nejvyššího soud, krajského, okresního a vojenského soudu, tyto zákony se však nestaly trvalou součástí ústavního řádu. Další dva ústavní zákony se staly součástí ústavního

⁸⁵ Srov. GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 243-245 s. ISBN 978-808-7212-905. a zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

⁸⁶ Tamtéž 245-247 s.

řádu. Byly jimi ústavní zákon č. 110/1967 Sb. o národních výborech působících v hlavním městě Praze a ústavní zákon č. 28/1968 Sb. o národním výboru působící v hl. městě Slovenska Bratislavě. Zajímavý byl také zákon o ztrátě funkce poslance NS, který byl přijat po uprchnutí poslance Šejna do zahraničí. Z tohoto důvodu se také zákonu říkalo „*lex Šejna*“.⁸⁷

2.6 Návrh nové ústavy z roku 1988

Československé stranické vedení se po vzoru sovětské strany snažilo alespoň navenek vyvolávat dojem určité změny či přestavby v řízení státu a společnosti. Výsledkem toho působení měla být nová československá ústava. Tento cíl byl vytyčen už v roce 1986, avšak oficiálně se na projektu začalo pracovat až v roce 1988 a její první neformální pracovní výstup byl interně zveřejněn v průběhu roku 1989.⁸⁸

Zvláštnost tohoto návrhu nové ústavy byl spatřován v její trojjedinosti, která spočívala ve vypracování jediné společné monolegální ústavy obou republik a federace.⁸⁹ Návrh nové ústavy československé federace však zůstal pouze projektem, nikdy nevzešel v platnost. Definitivně skončila éra ústavních systémů tzv. „reálného socialismu“ v Evropě koncem roku 1989.⁹⁰

2.7 Klíčové ústavní principy v letech 1989-1992

Ústavní situace Československa v období 1989-1992 představovala složitý přechodový systém. V tomto období přijalo Federální shromáždění ČSFR, Česká národní rada a Slovenská národní rada řadu ústavních zákonů, které znamenaly postupné změny ústavy. První polistopadovou ústavní novelu schválilo Federální shromáždění 29. listopadu, kdy byl ze zákona č. 135/1989 vypuštěn článek 4 Ústavy ČSSR, který zakotvoval vedoucí úlohu Komunistické strany Československa. Dále byla

⁸⁷ GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 249-250 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁸⁸ Tamtéž 269 s.

⁸⁹ Ústavy České socialistické republiky, Slovenské socialistické republiky a Ústavy Československé socialistické republiky

⁹⁰ GRÓNSKÝ Ján in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 269 s. ISBN 978-808-7212-905.

v lednu 1991 přijata Listina občanů, také byl přijat zákon o Ústavním soudu ČSFR nebo zákon o politických stranách, který založil pluralitní demokracii.⁹¹

Po vyostřených diskuzích o podobě volebního systému, na základě kterého má být zvoleno Federální shromáždění, převážily argumenty příznivců volebního systému poměrného zastoupení, které se opíraly o prvorepublikové československé tradice. Zdůrazňovaly nutnost vytváření příznivých podmínek pro fungování doposud křehkého pluralitního politického systému. Snaha o změnu povahy budoucího parlamentu a postavení jeho členů vyústila ve změnu dosavadního imperativního mandátu poslanců na mandát volný, v jehož duchu jsou poslanci „*povinni vykonávat svůj mandát osobně, podle svého svědomí a nejlepšího přesvědčení; nejsou vázáni příkazy, které se týkají výkonu mandátu*“.⁹²

Deklarace ústavních změn po listopadu 1989, k nimž se přihlásila již Charta 77, spočívala v obnovení politických práv a osobních svobod v duchu mezinárodních paktů (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech). K příležitosti dne lidských práv, který připadá na 10. prosinec, se roku 1989 federální vláda přihlásila svým usnesením k vnitrostátní závaznosti obou paktů o lidských právech. K základnímu programovému cíli patřilo prosazení demokratického státu v duchu tradic československé státnosti a mezinárodních zásad, vypracování nové ústavy a uvedení československého právního řádu v souladu s těmito principy.⁹³

Zásadní zvrat v ústavní úpravě lidských a občanských práv bylo přijetí ústavního zákona č. 23/1991 Sb. s Listinou základních práv a svobod. Podoba tohoto ústavního zákona byla ovlivněna dokumenty Charty 77, obsahem obou mezinárodních paktů o lidských právech i diskusí opozičních skupin před listopadem 1989 o podobě nové ústavy. Mimo těchto činitelů také sloužila jako inspirace ústavní listina z roku 1920

⁹¹ Srov. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 158 s. ISBN 80-738-0261-9. a JIRÁSKOVÁ Věra in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 276 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁹² JIRÁSKOVÁ Věra in PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 280 s. ISBN 978-808-7212-905.

⁹³ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 286-287 s. ISBN 978-808-7212-905.

a jiné právní tradice. Uvozovací zákon č. 23/1991 Sb. vyjádřil, že Listina základních práv a svobod by měla být základem pro celkovou ústavní úpravu nové československé ústavy.⁹⁴

⁹⁴ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 290-291 s. ISBN 978-808-7212-905.

3. Vybrané principy Ústavy ČR

3.1 Princip svobody

Jednou z nejdůležitějších charakteristik našeho ústavního práva je uznání a ochrana nezadatelných, nezcizitelných, nepromlčitelných a nezrušitelných základních práv a svobod. Princip základních práv a svobod je liberální ochranou jednotlivce před diktaturou většiny. Liberální princip převažuje nad principem demokracie coby vlády většiny. K tomuto principu lze uvést čl. 1 Ústavy a čl. 1 a 4 Listiny.⁹⁵

Mezi nosná východiska katalogů lidských práv patří princip svobody. Princip svobody lze chápat jako právo každého jedince chovat se podle své vlastní vůle, které je omezeno jen rozsahem svobody druhých a hodnotami chráněných ve veřejném zájmu. Svoboda jednoho je ohraničena svobodou druhého. Neznamena to tedy, že by se každý mohl chovat bez ohledu na ostatní, ale rozumí se tím mechanismus uskutečněný v hodnotových souvislostech demokratické společnosti se základním cílem garantovat každému jedinci náležitý vlastní autonomní životní prostor. Ústavně chráněno není právo činit vše, co člověka napadne (obecná svoboda), naopak pouze některé důležité aspekty svobody. Jednotlivé svobody, jejichž ochrana se z historického hlediska ukázala jako nezbytná (např. osobní svoboda, svoboda myšlení, náboženského vyznání či svoboda pohybu a pobytu). Hodnotami chráněnými ve veřejném zájmu se chápe např. ochrana veřejného zdraví, ochrana bezpečnosti státu či ochrana mravnosti.⁹⁶

Tento základní princip nachází vyjádření v mnoha formách. Může být součástí obecných principálních ustanovení jednotlivých katalogů. Zde je kladen důraz na přirozenoprávní podstatu lidské svobody jako jeden z klíčových axiomů demokratické společnosti. Formulaci tohoto typu je možné najít v demokratických ústavách. Kupříkladu již Prohlášení lidských a občanských práv z roku 1789 tvoří dodnes platnou součást francouzské ústavnosti. V prvním článku shledává, že lidské bytosti se rodí svobodné a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech. Ve článku čtvrtém

⁹⁵ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 195 s. ISBN 80-246-1246-1.

⁹⁶ Srov. POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 337-338 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967. a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 120 s. ISBN 80-868-6175-9.

vymezuje svobodu jako „možnost činit vše, co neškodí druhému“. Občan je pojímán jako nezávislý ve vztahu k druhému občanovi, ke státu i ke společnosti. Právo člověka na svobodu se staví pouze proti svobodě druhého občana, každý člověk nalézá v druhém člověku hranici své svobody. Dále se objektivní princip svobody odráží ve vymezení jednotlivých základních subjektivních práv a svobod.⁹⁷

Objektivní princip svobody v jednotlivých subjektivních právech a svobodách je možné klasifikovat do jednotlivých forem. Subjektivní práva a svobody vyjádřené jako právo aktivního konání adresáta či právo vyžadovat jej vůči své osobě od orgánů veřejné moci se označují za tzv. pozitivní svobody. Do práv vyžadovaných aktivním jednáním vůči své osobě od orgánů veřejné moci patří zejména práva sociální, hospodářská a kulturní (např. pomoc v hmotné nouzi). Mezi práva na aktivní konání uskutečňované přímo adresátem spadají hlavně práva politická. Do politických práv náleží především svoboda projevu, právo volební či právo shromažďovací a sdružovací. Druhá dimenze, tzv. negativní svoboda, je vyjádřena jako status jednotlivce, do kterého nesmí být zasahováno. Princip svobody je zde realizován tím, že „*autonomní sféra jednotlivce nesmí být rušena, tj. člověk je v jejím rámci svobodný*“. Tím je myšlena nedotknutelnost člověka, tu lze členit na nedotknutelnost fyzickou (např. právo na život), duševní (např. právo na osobní čest) a nedotknutelnost soukromí (např. ochrana osobních údajů). Tyto svobody a práva determinují elementární prostor integrity jednotlivce.⁹⁸

Z ústavního principu nedotknutelnosti osoby vychází také zásada svobodného rozhodování o otázkách péče o vlastní zdraví. V otázkách péče o zdraví má právo každý člověk rozhodnout, zda a v jaké míře se podrobí určitým lékařským výkonům. Toto právo může být prolomeno jen zákonem, který ho může zavázat, že některá vyšetření podstoupit musí. S tímto principem souvisí i tzv. transplantační zákon, který poskytuje ochranu člověka včetně jeho důstojnosti z hlediska darování, odběrů a transplantací

⁹⁷ Srov. POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 338 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967. a BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALÁŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 193 s. ISBN 978-807-3576-295.

⁹⁸ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 339 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

tkání a orgánů⁹⁹. Dárce musí být osoba, která svobodně dala konkrétní souhlas a vyslovila jej a musí se jednat o obnovitelné tkáně či jeden z funkčních párových orgánů.¹⁰⁰

Obecný princip svobody a princip nedotknutelnosti osoby spolu úzce souvisí. Oba principy se promítají do jednotlivých práv a svobod, které jsou ústavně zaručeny. Každý člověk je svobodný a svoboda člověka musí být chráněna. Společně s principem rovnosti a principem zákazu diskriminace zhruba charakterizují obsah základních práv a svobod a dalekosáhle se promítají do celého právního řádu.¹⁰¹

Mezi dopady obecného principu svobody jsou pro nynější český stát podstatné dva, politická svoboda a tržní hospodářství. Tyto elementy výrazně odlišují současnou podobu našeho státu od dřívějšího, komunisty řízeného předchůdce. Tržní hospodářství je spojeno s principem ochrany svobody podnikání a ochrany vlastnictví. Mezi principy vycházejícími z politické svobody patří např. princip volné soutěže svobodně vznikajících politických stran nebo princip všeobecných, přímých a rovných voleb zákonodárského sboru.¹⁰²

3.1.1 Pojem svoboda

Svoboda je konkrétní přirozený přírodní a společenský jev, který je především sociálně, etologicky, ekonomicky a ekologicky podmíněn či formován vztahy, v nichž člověk žije. Svobodu nelze vyčlenit z kontextu sociální lidské existence a také o ní nelze mluvit v případě, že nejsou zajištěny základní lidské potřeby. Pojetí svobody je pojetím aktivním, které neustále pátrá po sociálních metodách a prostředcích k dalšímu kvantitativnímu a kvalitativnímu rozvoji svobody jedince a jeho prostřednictvím též

⁹⁹ Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů.

¹⁰⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 282 s. ISBN 80-738-0261-9.

¹⁰¹ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 196-197 s. ISBN 80-246-1246-1. a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 120-121 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹⁰² WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 185-198 s. ISBN 80-246-1246-1.

svobody společnosti. V tomto směru hraje ústřední roli právo a především právo ústavní.¹⁰³

3.1.2 Negativní vymezení svobody

Je možno konstatovat, že v dnešním myšlení v podstatě přežívá negativní (tradiční) pojetí svobody. Toto pojetí například pregnatně vymezil český státovědec Zdeněk Neubauer, který tvrdí, že: „*Svoboda je v podstatě pojmem negativním, nebo znamená negaci (neexistenci) jakéhokoliv omezení, donucení, nátlaku, poslušnosti a povinnosti, tedy právě toho, co je podstatou jevu státu. Na prvý pohled je patrné, že není myslitelný stát za absolutní svobody (anarchie). Může tedy jít v politické teorii i praxi jedině o svobodu relativní*“.¹⁰⁴ Negativní vymezení svobody obhájí také britský státovědec Derek Heater, podle kterého je svoboda vždy svobodou „od něčeho“ (např. od diskriminace). Dále se k tomuto vymezení obdobně staví A. J. Milne, Robert Inglehart a M. Cranston. Ústavněprávní záruka svobody je podle autorů spatřována v principu dělby moci.¹⁰⁵

3.1.3 Duchovní svobody

Požadavek náboženské svobody je v Evropě spjat s důsledky reformace a nástupem osvícenství. V Anglické revoluci byl předložen návrh ústavy, který obsahoval ustanovení, podle něhož světská společnost nemá právo ovlivňovat víru a svědomí jednotlivých lidí. Významnými obránci náboženské svobody se stali zejména Spinoza, Kant, Voltaire, Hegel či Fichte. Ústavní pozitivněprávní úpravu v oblasti náboženské svobody přinesla Deklarace práv člověka a občana, konkrétně čl. 10 a 1. dodatek Ústavy USA, přijatý roku 1971. Ve čl. 15 Listiny je koncentrován ústavní základ svobody lidského ducha, intelektu a jeho projevů v rovině všeobecné, badatelsko-výzkumné, teistické či ateistické a uměleckého projevu. Podle tohoto článku

¹⁰³ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 196 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹⁰⁴ Tamtéž 194 s.

¹⁰⁵ Tamtéž 194 s.

je svoboda lidského ducha a intelektu svobodou neomezenou a neomezitelnou, protože nikdo nemá právo zamezit člověku, aby přemýšlel a dospěl k jakýmkoli závěrům.¹⁰⁶

Do rámce duchovních svobod patří především svoboda víry, myšlení a svědomí, která se postupem času s vývojem demokratické společnosti stala právem, ochraňující nejenom náboženské, nýbrž každé světonázorové přesvědčení. Za prosazení svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání zaplatilo lidstvo mnohými zmařenými životy a nesmírným utrpením. I proto je to jedno ze základních práv, u kterého se vůbec nepočítá s možností jeho omezení zákonem.¹⁰⁷ V plenárním nálezu č. 6/02 Ústavní soud konstatoval, že Česká republika je založena na principu laického státu, podle čl. 2 odst. 1 Listiny je stát založen na demokratických hodnotách a „nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání“. Je očividné, že Česká republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus. Zásada náboženského pluralismu a tolerance je zakotvena v čl. 15 odst. 1 a v čl. 16 Listiny. Článek 16 Listiny lze považovat za speciální konkretizaci svobody náboženského vyznání upravené v předcházejícím článku. Tyto články zaručují svobodu myšlení, svědomí, náboženského vyznání a právo svobodně projevit své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě či veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováním obřadu.¹⁰⁸

Dále se sem řadí právo na svobodu vědeckého bádání a svobodu umělecké formy nebo svoboda projevu. Výsledkem svobody projevu byla skutečnost, že se postupně začalo považovat za přirozené, že každý, kdo si něco myslí, má právo to rovněž svobodně projevit, zároveň se svoboda projevu stala předpokladem utváření politických práv. Svoboda projevu je jednou z nevýznamnějších liberálních svobod

¹⁰⁶ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 131 s. ISBN 978-807-3801-786. a KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 323 s. ISBN 80-738-0261-9.

¹⁰⁷ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 123-125 s. ISBN 80-868-6175-9.

a HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 131 s. ISBN 978-807-3801-786.

¹⁰⁸ Srov. JIRÁSKOVÁ, Věra a Radovan SUCHÁNEK. *Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu: výběr z nálezů a usnesení*. Praha: Linde, 2007, 358-359 s. ISBN 80-720-1663-6. a KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 325 s. ISBN 80-738-0261-9.

a jejím nejslavnějším obhájcem byl John Milton. Se svobodou projevu jsou úzce spjaty i další svobody, a to zejména svoboda spolčovací, všeobecné volební právo, svoboda tisku a právo veřejnosti na informace (především na informace o věcech veřejných).¹⁰⁹

Ústavní soud přijal ke skupině duchovních svobod řadu interpretativních rozhodnutí. Zřejmě mezi nejdůležitější judikaturu v tomto ohledu patří náleží II. ÚS 53/06¹¹⁰ o odvolání předsedkyně Nejvyššího soudu z funkce prezidentem republiky: „Čl. 21 odst. 4 Listiny se nevztahuje pouze na přístup k veřejné funkci ve smyslu funkce, ale zahrnuje i právo na její nerušený výkon včetně práva na ochranu před protiprávním zbavením této funkce. Účast na správě věcí veřejných, která je smyslem celého čl. 21, se nevyčerpává pouhým získáním funkce, nýbrž logicky trvá po celou dobu výkonu této funkce. Pokud je tedy tímto článkem Listiny sledováno umožnit občanům správu veřejných záležitostí, musí být subjekt vykonávající funkci nadán rovněž ochranou před libovůlí státu, která by mu mohla bránit ve výkonu veřejné funkce. Samostatné právo na přístup k veřejným funkcím by nemělo smysl, pokud by neobsahovalo i ochranu v průběhu výkonu funkce.“¹¹¹

3.1.4 Hospodářské svobody

Do hospodářských svobod náleží především svoboda vlastnictví, princip svobody podnikání a svoboda povolání. Ústavní chápání svobody vlastnictví moderní doby je spjato s Johnem Lockem, který svoji smluvní koncepci státu vybudoval na svobodě vlastnictví. Liberalismus tím přinesl nutnost převedení principu rovnosti a svobody i do oblasti vlastnictví. Tento princip svobody je zakotven v čl. 17 Deklarace práv člověka a občana, která vlastnické právo označila za „neporušitelné, posvátné a neodňatelné“. Vyvlastnění připouštěla jen na za předpokladu „zákonně ustanovené

¹⁰⁹ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 123-125 s. ISBN 80-868-6175-9.

a HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 131 s. ISBN 978-807-3801-786.

¹¹⁰ Nález II. ÚS 53/06. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=51710&pos=1&cnt=7&typ=result>

¹¹¹ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 132-133 s. ISBN 978-807-3801-786.

veřejné nevyhnutelnosti a pod podmínkou spravedlivého a předcházejícího odškodnění“, tím se stala vzorem i pro dnešní ústavní úpravy vlastnického práva.¹¹²

Právo vlastnit majetek, čímž se obvykle rozumí věci a práva, je garantováno čl. 11 Listiny základních práv a svobod. Listina předpokládá, že obsah a hranice vlastnického práva budou vymezeny zákony odvětví veřejného a soukromého práva. Ústavní norma též nedovoluje zákonem zvýhodňovat žádný ze subjektů vlastnického práva. Vlastnictví je chráněno i čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Evropské úmluvě a zásah do vlastnického práva je relativně častým stížnostním důvodem¹¹³ před Ústavním soudem i Evropským soudem pro lidská práva. První desetiletí se Ústavní soud především vypořádával s předchozí dobou komunistického bezpráví^{114 115}, kdy se ústředním bodem v této souvislosti stalo rozhodování o restitucích.¹¹⁶ Tímto problémem se však Ústavní soud zabýval i v nedávné době a to v souvislosti se zákonem č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.¹¹⁷

Průkopníkem při utváření moderního chápání vlastnického práva byl Antonín Randa, který byl autorem monografie *Vlastnické právo dle rakouského práva s ohledem na obecné právo a na nové zákoníky*, kterou lze označit za nejrozsáhlejší a nejmodernější práci té doby na dané téma (Lipsko 1884).¹¹⁸

¹¹² HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 133 s. ISBN 978-807-3801-786.

¹¹³ Nález I. ÚS 451/11 #1. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=72667&pos=1&cnt=1&typ=result>

¹¹⁴ Nález I. ÚS 3248/10 #1. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=70307&pos=3&cnt=45&typ=result>

¹¹⁵ Nález IV. ÚS 279/95. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=27890&pos=40&cnt=45&typ=result>

¹¹⁶ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 128 s. ISBN 80-868-6175-9., KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 297-298 s. ISBN 80-738-0261-9. a HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 134 s. ISBN 978-807-3801-786.

¹¹⁷ Nález Pl. ÚS 10/13 #4. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=79493&pos=1&cnt=6&typ=result>

¹¹⁸ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 133-134 s. ISBN 978-807-3801-786.

3.2 Princip rovnosti

Princip rovnosti byl ústavně vyjádřen zakotvením rovnoprávnosti všech lidí před zákonem, neznamená to však rovnost absolutní, proto vyžaduje další rozpracování na jednotlivé případy, skupiny subjektů a individuální situace. Princip rovnosti úzce souvisí s principem zákazu diskriminace. Obsah principu rovnosti se rozšiřoval během jeho vývoje, původně zajišťoval rovnost před zákonem a týkal se jen aplikace práva, v dnešní době váže zákonodárce tím, že mu určuje meze, ve kterých má právo se pohybovat a zakazuje nerovné zacházení bez legitimního důvodu.¹¹⁹

Tento princip také patří do katalogu lidských práv a je nejčastěji interpretován jako rovnost v právech či rovnoprávnost ve významu rovného postavení jednotlivců v právním řádu. Výklad, podle kterého se má se stejnými zacházet totožně, s nestejnými odlišně. (Např. pro trestní odpovědnost mladistvých, která je vyčleněna z obecné trestní odpovědnosti, stanoví rozdílné podmínky i obsah trestní odpovědnosti.) Každému jedinci musí být jednotlivá práva přístupná za stejných podmínek jako ostatním. Takovéto podmínky, které zaručují stejný přístup ke každému, musí vycházet z podstaty a smyslu jednotlivých práv a nesmějí být předmětem jakékoli libovůle.¹²⁰

Zásada rovnosti a zákaz diskriminace je zakotvena v čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Rovnost v právech zejména garantuje rovný přístup jednotlivců k určitým statkům. Zaručuje tak základní práva a svobody všem bez rozdílu věku, pohlaví, rasy, víry a náboženství, jazyka, politického či jiného smýšlení, majetku, rodu, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní či etnické menšině, barvy pleti nebo jiného postavení. Katalogy lidských práv konstrukcí jednotlivých práv určují, v jakých okruzích jsou si lidé rovni, co je výslovně zakázaným důvodem

¹¹⁹ Srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 123 s. ISBN 978-807-3801-786. a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 128 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹²⁰ Srov. POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 340 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967. a HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 133-134 s. ISBN 978-807-3801-786.

nerovného zacházení a zároveň jaké důvody nerovnosti v právech jsou povoleny (např. omezení práva na stávkou osobám nepostradatelným pro chod státu).¹²¹

Je nutné rozlišovat tzv. rovnost ve výsledku jako rovnost v uspokojení určitým statkem a tzv. rovnost v příležitostech jako rovnost v možnosti usilovat o dosažení toho výsledku, dosažení určitého statku. Rovnost v příležitostech je v praxi běžnější než rovnost ve výsledku. Kupříkladu rovnost v příležitostech lze demonstrovat v právu ucházet se o získání zaměstnání a rovnost ve výsledku v právu na garantované získání zaměstnání.¹²²

Dále můžeme klasifikovat princip rovnosti na rovnost tzv. akcesorickou a neakcesorickou. Princip rovnosti přímo zakazuje jakoukoli diskriminaci v přístupu k základním právům zaručených Listinou, v takovém případě se jedná o tzv. akcesorickou rovnost. Akcesorická rovnost není samostatným základním právem, ale je možné se jí dovolávat jen ve spojitosti s jiným základním právem. Tuto rovnost zakotvuje rovněž čl. 14 Evropské úmluvy. Tzv. neakcesorická rovnost zakazuje rozdílné zacházení obecně v jakýchkoliv právech, tj. zakotvuje imperativ obecné rovnosti v právech. Dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva, na kterou se odvolává i náš Ústavní soud, např. rozhodnutí Gaygusuz proti Rakousku, je *rozdíl v zacházení diskriminující, pakliže postrádá objektivní ospravedlnění, tj. jestliže nesleduje legitimní cíl či jestliže neexistuje rozumný poměr mezi použitými prostředky a sledovaným cílem*. Katalogy lidských práv zpravidla kombinují obě formy.¹²³

U principu rovnosti a zákazu diskriminace je nutno upozornit na významný posun v jeho účinnosti. J. Esser v polovině padesátých let prohlašoval, že tento princip je pouhým politickým či etickým postulátem, který není vtělený do právního systému.

¹²¹ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 196-197 s. ISBN 80-246-1246-1. a POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 341 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹²² POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 341 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹²³ Srov. POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 341-342 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967., WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 129 s. ISBN 80-868-6175-9. a WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 197 s. ISBN 80-246-1246-1.

Také o principu rovnosti usuzoval, že mu chybí elementární pojmové ohraničení i jasný cíl, a proto je to nehotový princip, který je bez právních účinků a je pro zákonodárce pouhou směrnicí. Dnes je zákonodárstvím a judikaturou obecný princip rovnosti pevně vtažen do právního systému.¹²⁴

3.2.1 Pozitivní a negativní diskriminace v souvislosti s recentní úpravou EU

Diskriminace nemusí být vždy považována za nežádoucí. V takovém případě se mluví o tzv. pozitivní diskriminaci, která je v některých případech dokonce nezbytná. Jedná se o příznivější zacházení s dotčeným subjektem ve srovnání s ostatními s cílem takto odstranit či vyrovnat jeho objektivní znevýhodnění a tím vyvolat rovnost, tj. rozdílné zacházení s objektivně legitimním cílem. Například přednostní zaměstnávání osob zdravotně postižených. Naproti tomu je všeobecně za nežádoucí pokládána tzv. negativní diskriminace, při které dochází k méně příznivému zacházení s dotčenými subjekty ve srovnání s ostatními s cílem rovnost porušit. Takto je spatřováno rozdílné zacházení bez objektivně legitimního cíle. Jak rovnost akcesorická, tak i neakcesorická může být takto chráněna. Tzv. negativní diskriminaci lze rozlišit na přímou a nepřímou. Přímá negativní diskriminace je spojena s méně příznivým zacházením pro některý z důvodů (kupř. výpověď z pracovního poměru z důvodu barvy pleti). Nepřímá negativní diskriminace souvisí se skrytým znevýhodněním pro některý z důvodů (kupř. výroba ochranných pracovních prostředků jen ve větších velikostech z důvodu omezit možnost zaměstnání žen na daném pracovišti).¹²⁵

Rovnost mužů a žen je jednou z elementárních hodnot Evropské unie a klíčovým cílem podle článku 2 a článku 3 odst. 3 Smlouvy o EU. V souladu s článkem 8 Smlouvy o fungování Evropské unie má Unie při všech svých činnostech podporovat rovné zacházení pro muže a ženy a usilovat o odstranění nerovností. Evropská komise v návrhu směrnice Evropského Parlamentu a Rady¹²⁶ určila povinné zastoupení žen v řídicích a dozorčích orgánech obchodních společností. EU argumentovala

¹²⁴ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 198 s. ISBN 80-246-1246-1.

¹²⁵ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 342-343 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹²⁶ Návrh směrnice o zlepšení genderové vyváženosti mezi členy dozorčí rady/nevýkonnými členy správní rady společnosti kotovaných na burzách a souvisejících opatřeních 2012/0299 (COD)

skutečnostmi, že v současnosti zastávají ženy v největších kotovaných společnostech jen 13,7 % vedoucích pozic. V porovnání s ostatními oblastmi společenského života, především s veřejným sektorem¹²⁷, je nedostatečné zastoupení žen v dozorčích a řídicích orgánech kotovaných společností obzvláště výrazné. Členské státy a orgány EU vyvíjejí v posledních desítkách let značné úsilí pro podporu genderové vyváženosti, avšak pokrok při zvyšování zastoupení žen v řídicích a dozorčích orgánech společnosti je velmi pomalý (průměrně se v minulých letech zvyšovala pouze o 0,6 procentního bodu ročně). Neexistence právní úpravy na vnitrostátní úrovni či rozdíly v její úpravě způsobily, že v jednotlivých členských státech se liší počet žen mezi členy orgánů.¹²⁸ Evropská unie také prohlašuje, že jestliže se dovednosti vysoce kvalifikovaných žen využívají nedostatečně, znamená to ztrátu potenciálu pro hospodářský růst nebo že z genderové nevyváženosti v řídicích a dozorčích orgánech veřejně kotovaných společností v EU může pro obchodní společnosti vyplývat skutečnost, že promarní příležitosti, které se jim nabízí, pokud jde o jejich řízení a správu, jakož i výkonnost.¹²⁹

„Účelem tohoto návrhu je významně zvýšit počet žen v dozorčích a řídicích orgánech v celé EU. Toho má být dosaženo stanovením minimálního cíle 40 % přítomnosti nedostatečně zastoupeného pohlaví mezi členy dozorčí rady/nevýkonnými členy správní rady společností kotovaných na burzách.“ Díky navrhované směrnici budou odstraněny překážky, které musí ženy při ucházení o pozici překonávat a zlepšit se správa řízení společnosti. Tohoto záměru má být dosaženo do roku 2020. Dle mého názoru je toto opatření nešťastné. Přesně stanovená hranice počtu žen ve vrcholných funkcích bude mít za následek umělé dosazování žen, přestože by muž byl pro tuto pozici vhodnější. Ženy se tak mohou v řídicích a dozorčích orgánech Evropské unie objevovat ne kvůli svým kvalitám, ale kvůli tomu, že jsou jiného pohlaví.¹³⁰

¹²⁷ Mezi členy nejvyšších soudů je 33 % žen, na nejvyšší úrovni vnitrostátní veřejné správy je 30 % žen. Dle údajů z roku 2007 ve výzkumných institucích jsou 22 % členů správní rady ženy. Jen v národních centrálních bankách je vidět dominují zastoupení mužů (83 %) a v současné době nepracuje jako guvernérka centrální banky v Evropské unii ani jedna žena

¹²⁸ Od října 2010 do ledna 2012 bylo zdaleka největší zvýšení podílu žen ve správních radách společností zaznamenáno ve Francii

¹²⁹ Směrnice EU 2012/0299 (COD). [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0614:FIN:cs:PDF>

¹³⁰ Směrnice EU 2012/0299 (COD). [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0614:FIN:cs:PDF>

3.2.2 Pojem rovnosti

Pojem rovnosti je úzce spojen s pojmem svobody. „*Biosociální prostředí, modus, struktura existence člověka utváří subjektivní činnostní stránku osobnosti*“.¹³¹ Člověk tedy může z hlediska objektivních faktorů svobodně jednat do té míry, nakolik mu to umožňuje jeho biologická, psychická, fyzická a inteligenční úroveň osobnosti, jakož i úroveň sociálního prostředí, ve kterém žije. Stupeň vlastního pochopení inteligenčních možností a vlastní biologické, psychické, fyzické situace, jakož i společenského vývoje a konkrétního společenského prostředí, je rozhodujícím subjektivním faktorem svobodného individua.¹³²

Z principu rovnosti, jako základního interpretačního prostředku lidských a občanských práv, vychází v podstatě všechny současné ústavní úpravy lidských a občanských práv v předních demokratických státech. V nynější době soudní orgány uznávají v rozsáhlé míře zásadu rovnosti za aplikovatelné ústavní právo. Tento princip se v jejich judikatuře¹³³ stal zásadním prostředkem garantování lidských a občanských práv. Při její interpretaci ústavní soudy předních demokratických zemí přihlížejí k existující faktické sociální nerovnosti.¹³⁴ Obzvláště Spolkový ústavní soud SRN zformuloval některé konkrétnější závěry, které plynou z této zásady – např. zákaz svévole státních orgánů.¹³⁵

3.2.3 Aplikace principu rovnosti

Aplikace ústavního principu rovnosti v aplikaci práva i v zákonodárství je spojena s hledisky odlišitelnosti jednotlivých skupin právních subjektů či samostatných jedinců a s akceptovatelností takovýchto hledisek z pohledu principů demokratické společnosti a z pohledu ústavy. Ústavněprávní posouzení hledisek principu rovnosti zformuloval Ústavní soud ve své judikatuře, kdy se ztotožnil se závěry Ústavního soudu ČSFR, který princip rovnosti pojal jako kategorii relativní, jež vyžaduje odstranění

¹³¹ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 196 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹³² Tamtéž 196-197 s.

¹³³ Nález III. ÚS 202/03. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=44986&pos=3&cnt=4&typ=result>

¹³⁴ Rozhodnutí důsledněji respektující faktickou sociální nerovnost se objevují velmi často.

¹³⁵ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 197 s. ISBN 978-807-3576-295.

neodůvodněných rozdílů. Hledisko první spatřuje v odstranění libovůle, druhé hledisko je založené na dotčení některého ze základních práv ve smyslu akcesorické i neakcesorické rovnosti. Pro aplikaci principu rovnosti je klíčový pojem diskriminace.¹³⁶

Ústavní soud podrobně zformuloval princip rovnosti kupříkladu v nálezech Pl. ÚS 4/95¹³⁷ a Pl. ÚS 15/02¹³⁸. V Pl. ÚS 4/95 se Ústavní soud zabýval rovností v důstojnosti i v právech a v Pl. ÚS 15/02 v rovnosti práv v oblasti práv hospodářských, sociálních, kulturních a menšinových.¹³⁹

3.3 Princip suverenity lidu

Demokratický stát představuje vládu lidu, lidem a pro lid, kdy stát se tvoří na základě vůle obyvatelstva. Tento známý obrat je připisován Abrahamu Lincolnovi a nalezneme ho i v čl. 2 platné francouzské ústavy. Nejjobecnějším principem je princip demokracie, podle kterého je lid jediným zdrojem legitimacy státní moci a všichni reprezentanti státní moci jsou lidem přímo či nepřímo voleni nebo ustanovováni. Vláda lidu vyjadřuje princip suverenity lidu. Tento princip sděluje čl. 2 odst. 1 Ústavy: „*Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.*“ Není jiný zdroj legitimacy státní moci, veškerá moc je vykonávána jménem lidu.¹⁴⁰ Tento ústavní princip byl taktéž judikován Ústavním soudem ČR v plenárním nálezu č. 19/08 a též konstatoval, že není možné zaměňovat se svrchovaností České republiky jako státu, o které hovoří čl. 1 odst. 1 Ústavy.¹⁴¹

¹³⁶ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 123-124 s. ISBN 978-807-3801-786.

¹³⁷ Nález Pl. ÚS 4/95. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=28004&pos=1&cnt=5&typ=result>

¹³⁸ Nález Pl. ÚS 15/02. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=118&pos=1&cnt=7&typ=result>

¹³⁹ JIRÁSKOVÁ, Věra a Radovan SUCHÁNEK. *Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu: výběr z nálezů a usnesení*. Praha: Linde, 2007, 317-320 s. ISBN 80-720-1663-6.

¹⁴⁰ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 183 s. ISBN 80-246-1246-1. a POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 335-336 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹⁴¹ Nález Pl. ÚS 19/08 #1. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=60401&pos=1&cnt=2&typ=result>

Princip suverenity lidu vyjadřuje jen lid jako originárního držitele veřejné moci a reprezentujícího konstitutivní moc rozhodující o formě i fungování státu jako organizovaného uspořádání společnosti na určitém území. Suverenita je základem především pro politická práva, zejména v podobě práva volebního, práva na odpor a práva na přímý výkon veřejné moci a může se manifestovat ve dvou základních formách. První formou je tzv. přímá forma, která je založená na mechanismech, jejichž pomocí lid rozhoduje o jednotlivých otázkách sám, což odpovídá tzv. přímé demokracii (např. referenda, lidové iniciativy, lidové veta či práva na odpor). Nevýhoda přímé demokracie je v jeho nepoužitelnosti, například není možné pořádat přímé hlasování ve veškerých státních záležitostech, ekonomická náročnost nebo nepraktičnost mnohočetných hlasování.¹⁴² Tou druhou formou je myšlena tzv. zprostředkovaná forma, což odpovídá zastupitelské demokracii, lid svoji moc uplatňuje prostřednictvím zvolených zástupců (lid si ve svobodných volbách zvolí své zástupce, kteří jsou jejich reprezentanty). Pokud je státní moc vykonávána přímo lidem, nebo skrze státní občany, kteří jsou lidem přímo nebo nepřímě voleni či ustanovováni, opírá se o tzv. vládu lidem. Vládu lidem v České republice definují princip republikánský, princip zastupitelské demokracie a princip vlády na čas.¹⁴³

Většina soudobých demokracií stojí na kombinaci přímé a zprostředkované realizaci principu suverenity lidu. Převládající výkon suverenity lidu je realizován prostřednictvím soustavy orgánů veřejné moci. Výjimkou je v současné době především Švýcarsko, jehož ústavní systém je založen na výrazně vyšší úloze přímé demokracie. V České republice, na základě Ústavy, se jednoznačně preferuje princip zastupitelské demokracie před principem přímé demokracie. Charakteristikami našeho zastupitelského systému jsou princip všeobecných, rovných a přímých voleb zákonodárního sboru, princip parlamentní vlády, princip volné soutěže svobodně vznikajících politických stran a princip volného mandátu. Mandát přímo volených zástupců bývá koncipován jako volný. Politická odpovědnost voličům je snížena na

¹⁴² Kupříkladu není možné pořádat referendum o daních, protože by byl předem jasný výsledek.

¹⁴³ Srov. KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 48 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575., POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 336 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967. a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 22-25 s. ISBN 80-868-6175-9.

riziko, že v příštích volbách nebudou zástupci opět zvoleni. Mechanismus zastupitelského rozhodování je v období mezi volbami obvykle doplňován mechanismy přímé demokracie.¹⁴⁴

Důsledkem suverenity lidu je princip vlády většiny. Demokratickou legitimitu má jen takové rozhodnutí státu, za nímž přímo nebo nepřímo stojí většina lidu (např. nadpoloviční většina občanů hlasujících v referendu). Princip vlády většiny je vyjádřen v čl. 6 Ústavy: „*Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.*“ Princip vlády pro lid je příkaz statní moci, aby jednala vždy v zájmu lidu. Pozitivně je tento princip vyjádřen v čl. 2 odst. 3 Ústavy: „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*“ V zájmu lidu je především zachování demokracie a jejích základních hodnot. Zkušenosti z 20. století ukazují, že demokracie musí být schopná se bránit.¹⁴⁵

Ústavní zárukou zachování demokratických hodnot je princip neodstranitelnosti základů demokratického právního státu. Princip neodstranitelnosti základů demokratického právního státu je hlavním právním vyjádřením konceptu bránící se demokracie. Tento princip je vyjádřen v Ústavě v čl. 9 odst. 2: „*Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná.*“ Toto ustanovení zakazuje ústavodárci takovou změnu Ústavy, která by znamenala změnu podstatných náležitostí demokratického právního státu.¹⁴⁶ Ustanovení také lze chápat jako prvek nepozitivního práva v právním řádu ČR. Princip neodstranitelnosti základů demokratického právního státu znamená, že přímé i nepřímé změny ohrožující základy demokratického státu, jsou nepřípustné. K ochraně demokratických hodnot slouží i omezení volné soutěže politických stran zákazem politických stran nerespektujících demokracii a nenásilí (čl. 5 Ústavy). V demokratické společnosti je také nutné chránit pluralitu hodnot, před

¹⁴⁴ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 22 s. ISBN 80-868-6175-9. a POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 336-337 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹⁴⁵ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 183-188 s. ISBN 80-246-1246-1.

¹⁴⁶ Ani demokratická vůle třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů nemůže z ústavního pořádku ČR odstranit základy demokratického právního státu, byť by se tak dělo ústavním zákonem.

ovládnutím státu jednou konkrétní ideologií nebo jedním náboženským směrem. Tuto ochranu zajišťuje společnost prostřednictvím principu neideologického a laického státu, vyjádřeného v čl. 2 odst. 1 Listiny.¹⁴⁷

Demokracie je vláda lidem a pro lid, proto musí mít občané možnost kontrolovat, že představitelé státní moci jednají opravdu v jejich zájmu. K této kontrole slouží princip veřejnosti výkonu státní moci. Všechny státní orgány i orgány územní samosprávy jsou povinny informovat o činnosti, Parlament a soudy jednají veřejně.¹⁴⁸ Princip veřejnosti ustoupí jen zvláště důležitému státnímu zájmu či ochraně důležitých hodnot.¹⁴⁹

3.4 Princip dělby moci

Historická zkušenost přivedla lidstvo k úvahám o nástrojích, které by sloužily k řízení společnosti. Nástroje, jež by se staly zárukami proti zneužití moci, zárukami svobody, ochrany individua a zákonitosti. Zrodila se teorie dělby moci, která příčinu zneužívání moci spatřuje v její koncentraci v rukou jednotlivce anebo v rukou jednoho státního orgánu. Poukazuje na nevyhnutelnost plurality v systému státního řízení, na nezbytnost výstavby státních orgánů, ve které ani jeden z nich nemůže získat dominantní postavení. Teorie dělby moci je plodem politické teorie a praxe 17. a 18. století a úzce souvisí s ideou omezené vlády, kterou se zabýval John Locke, který naznačoval, že politická moc je omezena účelem, pro který vznikla a zanedbává-li vláda tento účel, nebo dokonce jedná proti němu, může lid svěřit moc někomu jinému. Locke také nastínil dělbu moci na moc zákonodárnou a výkonnou. Teorii dělby moci do ústavní podoby podrobně rozpracovali teoretici Ústavy USA z roku 1787 Thomas Jefferson, Alexander Hamilton, James Madison, John Adams a John Jay.¹⁵⁰

¹⁴⁷ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 23-24 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹⁴⁸ Podle zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, jsou téměř všichni ústavní činitelé povinni podávat oznámení o svých vykonávaných činnostech, darech a závazcích, o majetku nabytém v průběhu výkonu funkce a v neposlední řadě i o příjmech.

¹⁴⁹ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 188 s. ISBN 80-246-1246-1.

¹⁵⁰ Srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 325 s. ISBN 978-807-3801-786., WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 189 s. ISBN 80-246-

Uplatnění principu dělby moci je podmínkou *sine qua non* každého demokratického uspořádání. V historii novodobého demokratického konstitucionalismu bylo použito několik hlavních a od nich množství derivovaných modifikovaných koncepcí dělby moci. O dělbě moci lze uvažovat ze dvou hledisek, jednak z hlediska horizontálního, kdy se jedná o dělbu moci v soustavě nevyšších státních orgánů, jednak z hlediska vertikálního uspořádání státu - jedná se o rozdělení moci mezi ústřední a místní orgány státu (kupříkladu formou federace).¹⁵¹ Princip dělby moci ve svém původním smyslu znamená dělbu moci na úrovni horizontální, především mezi mocí zákonodárnou a výkonnou, moc soudní pak přistupuje historicky později.¹⁵²

Nejvýznamnější osobou, s níž je teorie dělby moci nejvíce spjata, byl francouzský filosof Charles de Montesquieu¹⁵³, podle něhož by měly být zákonodárná, výkonná a soudní moc vytvářeny nezávisle a rovněž zcela nezávisle na sobě působit. To byla ovšem teorie, která v době svého vzniku nebyla konfrontována se skutečností, že ji bude nutno bezodkladně uvést v život. Tato myšlenka se pak nejvíce promítla do Ústavy USA z roku 1787. Ch. Montesquieu společně s J. Madisonem našli důmyslný systém brzd a rovnováh, v němž se vyžadují tři složky státní moci, které nebudou soustředěny v jedné ruce. Hlavním autorem tohoto systému brzd a vyvážení byl zejména Alexander Hamilton. Pojem dělby moci ovšem prošel od této doby vývojem a změnil se jeho obsah. Podle Leowensteina je současná dělba moci charakteristická tripartismem státních funkcí.¹⁵⁴

Princip dělby moci je účinnou zábranou diktatury, ale kdyby byl doveden do konce, znamenalo by to naprostou nefunkčnost ústavního systému. Proto také ústavní

1246-1. a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 57-58 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹⁵¹ Obě tyto složky tvoří součást amerického vládního systému.

¹⁵² Srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 325-327 s. ISBN 978-807-3801-786. a BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 107 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹⁵³ Charles de Montesquieu rozpracoval Lockovu myšlenku o teorii dělby moci v díle „Duch zákonů“.

¹⁵⁴ Srov. WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 189 s. ISBN 80-246-1246-1., WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 58 s. ISBN 80-868-6175-9. a BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 93-94 s. ISBN 978-807-3576-295.

praxe od samého začátku vnesla uplatňování principu dělby moci výrazné limity. Obzvláště pak princip brzd a vyvážení činí dělbu moci funkční. Lze konstatovat, že čím účinněji je dělba moci uplatněna na horizontální úrovni, tím účinněji bývá uplatňována rovněž po linii vertikální, tj. ve vztahu federace, subjektů federace a místní samosprávy.¹⁵⁵

Systém dělby moci je založen na dvou principech. Prvním je princip oddělitelnosti, samostatnosti a nezávislosti zákonodárné, výkonné a soudní moci. Lze jej realizovat třemi způsoby:

- a) navzájem politicky neodpovědné a nepodřízené,
- b) existuje mezi nimi inkompatibilita výkonu funkcí v oblasti zákonodárné, výkonné a soudní,
- c) existuje mezi nimi kreační nezávislost, tj. jeden druhé nevytváří a ani nespolutpůsobí při takovémto vytváření.

Druhým principem systému dělby moci je princip kontrolních brzd a protivah. Pro uplatnění dělby moci nestačí jen její rozdělení, nýbrž je nezbytné mezi orgány zastupující jednotlivé moci vytvořit soustavu kontrolních mechanismů, které mají za úkol zabránit, aby některá z nich získala dominantní postavení.¹⁵⁶

Ústava ČR se k principu dělby moci hlásí v čl. 2 odst. 1 a v názvech druhé, třetí a čtvrté hlavy. Význam dělby moci je následující: „*Necht' je státní moc rozdělena a vyvážena, aby se snížilo riziko uzurpace tyranské moci*“. Ústava konstrukcí soustavy nejvyšších ústavních orgánů a jejich recipročními vztahy vytváří originální model dělby moci, který má za úkol nejen omezit riziko uzurpace, ale především zajistit jejich vzájemnou kontrolovatelnost, popřípadě opravitelnost jejich rozhodnutí. Dělba moci je konstrukčním modelem demokratického státu. V každé demokratické ústavě se projevuje forma vlády jako určitá organizace ústřední moci, v České republice je to parlamentní forma vlády, kde má výraznější postavení prezident republiky a oddělené

¹⁵⁵ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 107-108 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹⁵⁶ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 326 s. ISBN 978-807-3801-786.

postavení Česká národní banka a Nejvyšší kontrolní úřad. Vrcholným orgánem je však Poslanecká sněmovna, lidem volený sbor, proto také většina brzd zapracovaných v Ústavě má za úkol bránit její absolutní převaze. Parlamentní ústavní systém je nejstarším ústavním systémem moderního západoevropského konstitucionalismu.¹⁵⁷

„Státní moc v souladu se systematickým výkladem Ústavy vykonává taktéž Nejvyšší kontrolní úřad, Česká národní banka tam, kde podle zákonů koná jako správní úřad, dále pak státní moc zprostředkovaně vykonává výkonná složka územní samosprávy tam, kde rozhoduje v oblasti tzv. přenesené působnosti obcí, resp. krajů podle příslušných zákonů, jako nepřímý výkon státní moci.“¹⁵⁸

Jak již bylo řečeno, tak zákonodárná, výkonná a soudní moc jsou na sobě navzájem nezávislé, nesmějí úkolovat jednu druhou. Poslanec či senátor nesmí být soudcem ani prezidentem republiky, ani zaměstnancem státní správy. Soudce nesmí být prezidentem, poslancem, senátorem ani funkcionářem veřejné správy a v zásadě nesmí zastávat ani jinou placenou funkci nebo vykonávat výdělečnou činnost. Smyslem ústavní úpravy neslučitelnosti funkcí je zabránit kumulaci funkcí mezi jednotlivými mocemi. Neznamena to však absolutní oddělní moci, jsou propojeny a vyvažovány právě systémem brzd a rovnováh, například:

- a) přijatý zákon může být vrácen prezidentem republiky a může být zrušen Ústavním soudem,
- b) Poslanecká sněmovna může být rozpuštěna prezidentem republiky,
- c) prezident republiky může být v případě velezrady sesazen Ústavním soudem na základě žaloby Senátu,
- d) Poslanecká sněmovna může kdykoli přivodit pád vlády,

¹⁵⁷ Srov. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 207 s. ISBN 80-738-0261-9., WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 59 s. ISBN 80-868-6175-9. a BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALÁŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 108-109 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹⁵⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 58 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

- e) soudce obecných soudů jmenují představitelé výkonné moci, avšak nemohou je odvolat,
- f) prezident republiky může zasáhnout do výkonu soudní moci cestou milosti či amnestie,
- g) soudy mohou zrušit jakýkoli nezákonný akt výkonné moci.¹⁵⁹

3.4.1 Zákonodárná moc

Zákonodárná moc spočívá ve vydávání zákonů, obecně závazně upravujících chování lidí a náleží Parlamentu. Ten by neměl zákonem rozhodovat o individuálních věcech, např. jím nelze individuálně stanovit hranici důchodového věku. Zákon také nesmí obsahovat soudní rozsudek, protože Parlament nerozhoduje o vině a trestu, ale ani o individuálních právech a povinnostech.¹⁶⁰

Parlament České republiky je dvoukomorový, je tvořen Poslaneckou sněmovnou a Senátem. Obě komory jsou voleny přímo občany, ale v odlišném volebním systému (Poslanecká sněmovna systémem poměrného zastoupení, Senát je volen na základě většinového systému). Zákonodárný proces začíná v Poslanecké sněmovně, kdy nejčastějším navrhovatelem je vláda ČR, Senát je oprávněn návrh zákona Sněmovně vrátit, ale ta může svou absolutní většinou veto zvrátit. Vláda ČR je odpovědna Sněmovně, což dokládá stěžejní vztah pro parlamentní formu vlády. Nejčastější činnost Senátu Parlamentu ČR je projednávání zákonů a to i ústavních, dále schvaluje mezinárodní smlouvy, které si vyžadují ratifikaci. Dříve také asistoval při volbě prezidenta (tuto činnost naposledy plnil v roce 2008, dnes již přímá volba prezidenta, na které se Senát ani Poslanecká sněmovna nepodílí). Senát také dává souhlas k návrhům prezidenta na soudce Ústavního soudu.¹⁶¹

¹⁵⁹ Srov. MLSNA Petr in KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 246 s. ISBN 978-80-7380-140-3. a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 60-61 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹⁶⁰ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 59 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹⁶¹ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 138 s. ISBN 978-807-3576-295.

3.4.2 Výkonná moc

Moc výkonná náleží především prezidentu republiky (čl. 54 Ústavy), vládě a úřadům a je upravena v hlavě III. Ústavy ČR. Je mocí nejširší, do které spadá vše, co není ani zákonodárství, ani soudnictví. Obrazně je možné říct, že v rukou výkonné moci je měšec a meč. Tato moc disponuje státními financemi, silovými prostředky i pravomocí provádět zákony, tedy uplatňovat je vůči jednotlivým občanům. Systémem dělby moci je moc výkonná dalekosáhle omezena:

- a) Parlament rozhodováním o výši daní a každoročním schvalováním zákona o státním rozpočtu¹⁶² ovlivňuje měšec a způsob nakládání s ním,
- b) Parlament také obecně rozhoduje o podobě meče a způsobu jeho použití (čl. 2 odst. 3 Ústavy),
- c) bez souhlasu Parlamentu nelze zřizovat nové úřady ani rozšiřovat působnost stávajících úřadů (čl. 79 odst. 1 Ústavy),
- d) nemůže autoritativně rozsoudit spory mezi občany,
- e) nemůže omezit svobodu občana bez souhlasu soudu,
- f) zákonnost aktů výkonné moci přezkoumávají soudy, které mají právo nezákonné akty zrušit.¹⁶³

3.4.3 Soudní moc

Soudní moc přísluší obecným soudům a plní trojí roli, rozhoduje spory mezi občany, rozhoduje o vině a trestu za trestné činy a přezkoumává zákonnost rozhodnutí veřejné správy. Ústavní soud je soudním orgánem, který plní úkol ochrany ústavnosti. Kontrola ústavnosti¹⁶⁴ je poměrně rozsáhlá ve vztahu k ostatním ústavním orgánům (např. možnost rušení rozhodnutí obecných soudů z důvodu nesouladu s ústavním pořádkem, rušení zákonů nesouladných s ústavním pořádkem nebo řešení kompetenčních konfliktů). Avšak dle Zdeňka Koudelky je „*zrušení ústavního zákona*

¹⁶² Čl. 42 Ústavy České republiky

¹⁶³ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 59-60 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹⁶⁴ Čl. 87 odst. 1, 2 a 3 Ústavy České republiky

*přijatého správnou procedurou a příslušnou kvalifikovanou většinou v rozporu s ústavním příkazem o vázanosti Ústavního soudu ústavními zákony“.*¹⁶⁵ Ústavní systém České republiky, ve srovnání s původním anglickým parlamentarismem, pokračuje v tendenci vyčleňování tzv. třetí moci (soudní) jako moci nezávislé i vrcholnými soudními orgány se zdůrazněním fenoménu specializovaného ústavního soudnictví jako zřetelné kontroly mocí tzv. klasických.¹⁶⁶ Tuto zásadu Ústavní soud vyjádřil i ve své judikatuře. „*Není jeho úkolem zabývat se eventuálním porušením běžných práv fyzických nebo právnických osob chráněných občanským zákoníkem, trestním zákonem, občanským soudním řádem a dalšími předpisy, pokud takové porušení současně neznamena porušení základního práva nebo svobody těchto osob zaručených ústavním zákonem či mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy.*“¹⁶⁷

3.5 Princip celkové koncepce lidských práv

Jednou z nejdůležitějších charakteristik ústavního práva České republiky a vůbec západního civilizačního okruhu je uznání a ochrana nezadatelných, nezcizitelných, nezrušitelných a nepromlčitelných základních práv a svobod. Základní lidská práva mají bezesporu tzv. přirozenoprávní charakter a stát působí v roli jakéhosi garanta základních práv a svými akty může určovat jen meze těchto práv. Jsou hlavním výrazem vztahu veřejné moci a člověka v demokratickém státě. Vedle principu suverenity lidu a principu dělby moci je právní stát dále charakterizován koncepcí garance základních lidských práv.¹⁶⁸

Myšlenka lidských práv má hluboké kořeny v různých etapách historického vývoje demokratického státu. V období despotické moci (např. absolutismu) bylo poměrně obtížné zformulovat samostatnou soustavu norem, které by tuto moc

¹⁶⁵ KOUDELKA, Zdeněk, Zrušení ústavního zákona Ústavním soudem. *Právník* č. 10/2010 1085 s. ISSN 0231-6625.

¹⁶⁶ Srov. BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 112-113 s. ISBN 978-807-3576-295.

a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 60 s. ISBN 80-868-6175-9.

¹⁶⁷ Nález I. ÚS 108/93. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=26045&pos=2&cnt=2&typ=result>

¹⁶⁸ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 110 s. ISBN 80-868-6175-9. a ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 303-313 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

omezovaly. I přesto vznikaly a byly přijímány jednotlivé normy a akty, které se staly předchůdci moderního pojetí lidských práv. Jedná se především o Magnu Chartu Libertatum z roku 1215, Petition of Rights z roku 1628 či Habeas Corpus Act z roku 1679. Zřejmě nejvýznamnější akt pro evropské pojetí lidských práv vzešel z francouzské revoluce v roce 1789 – Deklarace práv člověka a občana. Z tohoto významného aktu čerpá ideje přirozenoprávní koncepce lidských práv i česká Listina základních práv a svobod.¹⁶⁹

Dle koncepce vzniklé v období liberalistického státu 19. století, která do značné míry přetrvává dodnes, má stát za úkol vytvářet právní podmínky pro realizaci lidských a občanských práv. Tyto podmínky tvoří nestrannost, nezávislost a objektivita státních orgánů, především orgánů soudních. Do společenského života pronikají ideje zpracovávané v teoretické koncepci přirozených lidských práv. Ideje jsou reakcí na feudální uspořádání, na jehož základě lidé vstupovali už od okamžiku narození do nerovných společenských vztahů, a jejichž překonávání nebylo obvykle v možnostech jedince. Koncepcí přirozených lidských práv se zabývali mnozí myslitelé ve všech centrech nastupujících demokratických revolucí. Jedná se například o Thomase Jeffersona ve Spojených státech, Johna Locka v Anglii či Jean-Jacqua Rousseaua ve Francii. Kupříkladu podle J. Locka je každý člověk podle přírodních zákonů oprávněn schraňovat své vlastnictví, včetně života a svobody. J. J. Rousseau pak usiloval o budování politické svobody na základě rovnosti občanů ve vybudované společnosti. Přirozenoprávní představa vycházela z předpokladu, že lidé jsou již od své přirozenosti nositeli práv nezávislých na státní moci. Z těchto koncepcí vycházejí i konstitucionalisté 20. století, kteří byli zasaženi vlnou přirozenoprávní renesance.¹⁷⁰

Renesance přirozenoprávních koncepcí počíná obzvláště po druhé světové válce jako reakce na nacistickou bezprávnost a kvaziprávnost. Těm v době nástupu nacismu

¹⁶⁹ ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 303-304 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹⁷⁰ Srov. BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 184-185 s. ISBN 978-807-3576-295. a ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 303 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

a fašismu dominující právní pozitivismus nedovedl čelit, ale dokonce byl nacistickými a fašistickými politickými režimy zdárně zneužit.¹⁷¹

Přirozenoprávní koncepce lidských práv jsou v prvé řadě založeny na tom, že každému člověku momentem narození vznikají lidská práva bez ohledu na vůli státu. Stát není jejich tvůrcem nebo zdrojem, nemá právo je legitimně odstranit, a naopak je povinen je uznat a garantovat. Pro současné katalogy lidských práv v demokratických státech jsou určující zejména tzv. racionalistické koncepce přirozeného práva, podle nichž jsou lidská práva poznatelná již samotným rozumem. Přirozená lidská práva nemohou být žádným způsobem odstraněna nejen ústavodárným či zákonodárným sborem, ale ani v referendu.¹⁷² Důvodem je to, že život jedince a jeho atributy nejsou a nemohou být ve svých elementárních základech závislé na jakkoliv formulované vůli druhých (např. každý člověk má právo na život, protože je svobodným člověkem nezávisle na tom, zda se to ostatním líbí nebo nelíbí). Význam přirozenoprávního pojetí lidských práv spočívá především v nemožnosti legitimně odstranit jejich řád.¹⁷³

V období postindustriálního státu zůstávají i nadále jádrem myšlení o lidských a občanských právech individualistické teorémy. Problémy soudobých koncepcí lidských a občanských práv analyzuje britský konstitucionalista Geoffrey Marshall, podle něhož potíže nadměrně akcentují individualistické pojetí – úsilí o zajišťování ekonomické rovnosti omezuje liberalistické pojetí osobní svobody, které naopak zase omezuje nové pojetí ekonomické rovnosti. Avšak zkušenost demokratického vývoje prokazuje všeobecnou všelidskou platnost koncepcí lidských a občanských práv.¹⁷⁴

Nejběžnější členění lidských a občanských práv rozeznává:

1. osobní práva a svobody
2. politická práva a svobody

¹⁷¹ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 185 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹⁷² Ani jakoukoliv většinou či jednomyslným rozhodnutím.

¹⁷³ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 331-332 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹⁷⁴ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 190-191 s. ISBN 978-807-3576-295.

3. sociální, hospodářská a kulturní práva
4. práva tvořící tzv. právo na spravedlivý proces

První kategorií jsou osobní práva a svobody, kam přísluší zejména osobní nedotknutelnost, svoboda pohybu, svoboda vyznání, záruky proti neoprávněnému uvěznění, nedotknutelnost obydlí a dopravovaných zpráv, právo na soukromé vlastnictví a svoboda smýšlení. I když je svoboda smýšlení základním substrátem skupiny politických práv a svobod, tak podle mnohých teoretiků zůstává vnitřní záležitostí subjektu, součástí jen jeho vnitřního života a jeho myšlení. Jakmile je jakkoliv projevena, stává se svobodou slova, projevu, šíření zpráv atd. Zařazení svobody slova, svobody projevu a svobody shromažďovací není ani ústavním ani teoretickým pojetím ustáleno, není tedy jasné, zda jde o práva osobní nebo práva politická. Důvod, proč není jasné vymezení, kam tyto základní lidská práva a svobody patří, je ten, že nejsou spojeny s institutem občanství a že jejich obsahem mohou být jak otázky politické, tak otázky nepolitické. Tato práva úzce souvisí se samotnou fyzickou existencí člověka¹⁷⁵, jsou nezávislá na státu a jsou státem pouze garantována. Věda k těmto právům a svobodám zaujímá nedogmatický postoj a spojuje tuto kategorizaci vždy s konkrétním případem. Lze konstatovat, že již v samotném postavení osobních práv na vrchol celé soustavy lidských a občanských práv se projevuje individualistické pojetí.¹⁷⁶

Druhou kategorií politických práv a svobod tvoří skupiny tradičního katalogu lidských a občanských práv – především svoboda slova, tisku, šíření zpráv, shromažďovací a vždy právo volební a svoboda spolčovací. Jsou to práva související s životem člověka ve společnosti, která jsou uplatňována v závislosti na společnosti, ve které se člověk pohybuje. Jsou to také práva, která přímo souvisí s existencí státu a mohou být skutečně naplňována jen tehdy, pokud se jedná o demokratický stát. Jelikož jde o projevy člověka směrem ke společnosti a naopak, hovoříme o právech

¹⁷⁵ Mohou sem patřit i práva, která jsou spjata s jeho bytím psychickým, například právě svoboda myšlení.

¹⁷⁶ Srov. BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 191-192 s. ISBN 978-807-3576-295. a ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 308 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

politických.¹⁷⁷ Kupříkladu právo sdružovací¹⁷⁸ je vedle práva na svobodu svědomí a myšlení jedním ze základních předpokladů pro uskutečnění práva na svobodu projevu. Listina sdružovací právo koncipuje jako právo všeobecné, tzn. právo zaručené všem bez ohledu na jejich státní příslušnost.¹⁷⁹

Předposlední skupinu představují sociální, hospodářská a kulturní práva. Do této skupiny spadají především svoboda práce a právo na ni, právo na odborové organizování, právo na vzdělání, právo na ochranu zdraví, právo nemocenské a sociálního zabezpečení, právo na zdravé životní prostředí aj. Jedná se o jakousi nadstavbu holého práva na život, protože jsou určující pro jeho kvalitu a úroveň. Mnozí teoretici ale dosud odmítají uznat, sociální, hospodářská a kulturní práva za součást katalogu občanských práv a považují je pouze za programové postuláty, jejichž plné zajištění je v podmínkách soudobého státu takřka nemožné. Je to neuzavřená skupina práv a neustále se vyvíjí podle aktuálních potřeb společnosti, z tohoto důvodu jim stát často nepřiznává tak silné ústavní postavení jako skupinám osobních a politických práv a svobod.¹⁸⁰

Práva, která tvoří poslední skupinu základních lidských a občanských práv, jsou označována jako tzv. právo na spravedlivý proces. Do této kategorie patří například právo na zákonného zástupce, právo na obhajobu a právo na přiměřenou délku řízení. Základem tohoto práva je právo domáhat se svých práv u soudu či jiného stanoveného orgánu. Skupina těchto práv slouží k dodržování a vymáhání všech práv předchozích i dalších, jež nemusí být vždy deklarována v textu ústavního charakteru, ale mohou být zřízena i zákonem.¹⁸¹ K právu na spravedlivý proces ústavní soud judikoval, že jeho

¹⁷⁷ Srov. ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 308 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967. a BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 192 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹⁷⁸ Čl. 20 (1) zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

¹⁷⁹ HORSKÁ Zuzana in KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 1135 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

¹⁸⁰ Srov. BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 192 s. ISBN 978-807-3576-295. a ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 308 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

¹⁸¹ ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 308 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

zásadě odpovídá jak možnost účastníka řízení vyjádřit se k provedeným důkazům, ale i navrhnout důkazy vlastní.¹⁸²

Rozlišení na práva osobní, politická, sociální, hospodářská a kulturní je pokládáno za rozlišení formální a pomocné, odlišující současné pojetí lidských a občanských práv od tradičního kodexu z éry počátků demokratické společnosti, které ale neumožňuje jejich materiálně podmíněné rozlišení. V některých aspektech konkrétního ústavního základního práva je jeho povaha z hlediska tohoto rozlišení velmi sporná. Například ústavní princip rovnosti, na který je možné nazírat jak z hlediska politických práv, tak osobních a sociálních. Dalším příkladem může být ústavní úprava práva vlastnického. Vlastnické právo nabývá rysy sociálního práva a ztrácí dříve převažující rysy práva osobního. Pojetí sociální funkce vlastnictví tak modifikuje celou sféru sociálních práv.¹⁸³

3.5.1 Pojem lidských práv

Ochrana osobnosti člověka jako fyzické bytosti má svůj původní základ ve vzdálené minulosti. Základní lidská práva tvoří pomyslný protipól veřejné moci, ale nestojí přímo proti ní, naopak je to právě veřejná moc, jejímž posláním je též základní lidská práva chránit. Tento pohled nicméně není zcela automatický, ale během dlouhé doby byl postupně budován a deklarován v různých historických dokumentech.¹⁸⁴

Pojem lidských práv je plodem politické teorie a praxe 17. a 18. století. Podle anglického teoretika společenské smlouvy Johna Locka mají všichni lidé již před uzavřením společenské smlouvy přirozené právo na život, svobodu a vlastnictví a politická moc je pak zřízena společenskou smlouvou z důvodu ochrany přirozených práv. Tehdejší politická teorie a praxe začíná zdůrazňovat, že „*všichni lidé jsou stvořeni*

¹⁸² Nález I. ÚS 549/2000. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=35555&pos=2&cnt=4&typ=result>

¹⁸³ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 192-193 s. ISBN 978-807-3576-295.

¹⁸⁴ ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 313 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.

sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezczitelnými právy“-
Prohlášení nezávislosti USA ze 4. Července 1776.¹⁸⁵

V nynější době nejuznávanější, nejúplnější a z hlediska světového významu požívající největší autoritu je Všeobecná deklarace práv člověka, která byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 1948. Ve světovém dosahu zakotvuje základní principy a normy určující osobní, sociálně-ekonomický, politický a duchovně-kulturní status člověka. Dle druhého článku této deklarace musí bez jakéhokoli rozdílu každý člověk disponovat veškerými právy a veškerými svobodami v ní obsaženými. Ideje a myšlenky vyplývající z této Deklarace našly uplatnění a konkretizaci v dalších mezinárodněprávních aktech, mezi které patří především Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966, Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech z roku 1966 a Evropská konvence o ochraně práv člověka a základních svobodách z roku 1950.¹⁸⁶

¹⁸⁵ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 110 s. ISBN 80-246-1246-1.

¹⁸⁶ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 937 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

4. Srovnání vybraných principů Ústavy ČR a Základního zákona SRN

Proces obnovy demokracie v Německu po druhé světové válce prošel několika etapami. Po zkušenostech z tzv. Výmarské republiky jako demokratické ústavnosti, které jsou respektovány, ale zároveň jsou překrývány argumenty, zda právě konstrukce tzv. Výmarské republiky nepřispěla k nástupu Adolfa Hitlera k moci, a to dokonce ústavně konformní cestou. Rozdělením zón vlivu byla ve smyslu tzv. Jaltských smluv vytyčena dvě území později dvou států a režim politického dohledu dvou typů spojenců podle formy jejich vládnutí¹⁸⁷ ovlivnil charakter jisté oktrojovanosti nových ústav pozdější SRN (koncipována jako provizorní zvláště proto, že vyjádřila očekávání sjednocení SRN) a NDR. Spojení SRN a NDR náleží ke komparativním výstupům ústavních dějin ústavněprávních fúzí dvou států, protože Spolková republika Německo představuje tu verzi, kdy specifická ústavní situace nastává při sloučení dvou doposud samostatných států při zachování suverénního charakteru jediného z nich.¹⁸⁸

Více než 40 let byla Ústava jako základní zákon Spolkové republiky Německo závazná jen na území 3 bývalých okupačních zón. Základní zákon Spolkové republiky Německo (Grundgesetz) byl v týdnu od 16. do 22. května roku 1949 přijat sbory reprezentujícími lid, byl přijat více než dvěma třetinami zúčastněných německých zemí.¹⁸⁹ Na základě tohoto zjištění Parlamentní rada, zastoupená svými předsedy, vyhotovila a vyhlásila Základní zákon dne 23. května roku 1949 v Bonnu nad Rýnem ve veřejném zasedání. Tímto byl Základní zákon podle článku 145 odst. 3 uveřejněn ve Spolkové sbírce zákonů (Bundesgesetzblatt).¹⁹⁰

Ústava měla původně sloužit jako provizorium do sjednocení Německa.¹⁹¹ Základní zákon se však osvědčil a stal se po roce 1990 ústavou celého Německa, který

¹⁸⁷ Prezidentský demokratický systém USA oproti zcela politicko-vojenské centralizaci SSSR založené tzv. Stalínskou ústavou z roku 1936.

¹⁸⁸ KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 223-224 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575.

¹⁸⁹ Byla schválena již před odhlasováním okupačními mocnostmi.

¹⁹⁰ Srov. *Ústavy států Evropské unie*. 2. vyd. Překlad Vladimír Klokočka, Eliška Wagnerová. Praha: Linde, 2004, 232 s. ISBN 80-720-1466-8. a KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 224 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575.

¹⁹¹ Vytvořena pro západní část rozděleného Německa.

kladl důraz na lidská práva. Podle čl. 1 je důstojnost člověka nedotknutelná a respektovat a chránit ji je povinností veškeré státní moci. Základní práva zakotvují zákonodárství, výkonnou moc a soudnictví jako bezprostředně platné právo (čl. 1 odst. 3). Prozařováním lidských práv do právního řádu a kontrolou ústavnosti v individuálních věcech byla dovršena cesta k liberálnímu a ústavnímu státu.¹⁹²

4.1 Princip svobody a rovnosti

Základní zákon Spolkové republiky Německo zakotvuje tyto podstatné zásady v hlavě první, která říká, že důstojnost člověka je nedotknutelná a povinnost státní moci je ji chránit a respektovat. Německý lid proto uznává nezcizitelná a neporušitelná lidská práva. Každý má právo na život, tělesnou nedotknutelnost a na svobodný rozvoj své osobnosti.¹⁹³ Stejně jako Ústava České republiky garantuje Základní zákon, v článku třetím, všem lidem rovnost před zákonem a zároveň rovnoprávnost mezi pohlavími. Nikdo nesmí být znevýhodňován pro svou tělesnou vadu. Dále zakazuje diskriminaci na základě rasy, původu, jazyka, víry, náboženství, politických názorů a znevýhodňování pro svou vlast či zemi, z níž pochází.¹⁹⁴

Společné rysy je možné shledat i v principu svobody. Nedotknutelná je svoboda svědomí, víry, náboženského a světonázorového vyznání¹⁹⁵. Každý je ze zákona oprávněn svobodně projevit a rozšiřovat svoje mínění a nerušeně informovat z obecně přípustných pramenů.¹⁹⁶ Svoboda shromažďovací (může být omezena na základě zákona) a spolčovací - je zaručena jen tehdy, pokud její účely nebo činnosti neodporují trestním zákonům nebo nejsou zaměřeny proti ústavnímu pořádku nebo myšlence dorozumění mezi národy. Dále všichni Němci požívají svobody pohybu na

¹⁹² WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 36 s. ISBN 80-246-1246-1

¹⁹³ Pokud neporušuje práva druhých a nejedná-li proti ústavnímu pořádku nebo mravnosti. Svoboda osoby je neporušitelná a do těchto práv lze zasáhnout jen na základě zákona.

¹⁹⁴ *Ústavy států Evropské unie*. 2. vyd. Překlad Vladimír Klokočka, Eliška Wagnerová. Praha: Linde, 2004, 232-233 s. ISBN 80-720-1466-8.

¹⁹⁵ Garantuje nerušené vykonávání náboženství.

¹⁹⁶ Jak v Ústavě ČR, tak SRN je cenzura nepřipustná (čl. 17 odst. 3 Ústavy ČR, čl. 5 Základního zákona SRN).

celém spolkovém území a také mají právo svobodně si zvolit povolání, pracovní místo a vzdělávací zařízení.¹⁹⁷

Článek 19 Základního zákona říká: „*Pokud lze podle tohoto Základního zákona základní právo zákonem nebo na základě zákona omezit, musí takový zákon platit obecně, a nikoli jen pro jednotlivý případ. Mimo to musí zákon uvést základní právo s udáním článku.*“ a vyslovuje, že „*V žádném případě nesmí být základní právo porušeno v podstatě svého obsahu.*“¹⁹⁸

4.2 Princip dělby moci

Dělba moci v SRN se člení mezi federaci a její součásti¹⁹⁹, která probíhá podle funkcí, a nikoli podle věcných kompetencí. Dle Základního zákona Spolkové republiky Německo (čl. 79 odst. 3) je nepřijatelná jakákoli změna tohoto zákona, která by se týkala federativní struktury státu, základních zásad či principu spoluúčasti zemí na zákonodárství. Na federaci bylo přeneseno v zásadě zákonodárství, zvláště vlády. Tyto předpisy pak zemské orgány uvádějí v život, což v praxi znamená orgány moci výkonné a soudní. Kontrola na orgány zemí pak zůstává na spolkových orgánech. Zde je spatřován první rozdíl mezi dělbou moci v České republice a Spolkové republice Německo. Případné spory mezi jednotlivými zeměmi pak rozhoduje Spolkový ústavní soud v Karlsruhe.²⁰⁰

Spolkový ústavní soud se stal vzorem a modelem pro jiné ústavní soudy²⁰¹, především v Evropě. Vzhledem ke své dlouhodobé činnosti získal významnou autoritu a hluboce se vepsal do rozvoje fungování německého právního státu. Charakteristickým rysem německého soudnictví je skutečnost, že Spolkový soud je jeho součástí, tudíž

¹⁹⁷ *Ústavy států Evropské unie*. 2. vyd. Překlad Vladimír Klokočka, Eliška Wagnerová. Praha: Linde, 2004, 233-235 s. ISBN 80-720-1466-8.

¹⁹⁸ Tamtéž 239 s.

¹⁹⁹ Skladba SRN je tvořená 16 zeměmi a představuje veškeré znaky omezené státnosti. Každá země má vlastní ústavu a tím dané zákonodárné pravomoci, má dvojí občanství, má parlament, vládu, ústavní soud a soudy.

Zemské ústavy jsou typově vymezeny Základním zákonem SRN (musí být demokratické, sociálně orientované, republikánské, dále musí garantovat svobodu občanů a územní samosprávu obcí a okresů).

²⁰⁰ Srov. GRINC, Jan, Přezkum ústavních zákonů v Německu a Rakousku. *Jurisprudence* č. 1/2010, str. 31. ISSN 1212-9909. a KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 225 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575.

²⁰¹ Včetně Ústavního soudu České republiky.

součástí soudní moci. Zároveň s ním na úrovni federace působí Nejvyšší soud (civilní a trestní věci) a podle čl. 95 Základního zákona²⁰² Spolkový soud pro věci sociální, Spolkový finanční soud, Spolkový pracovní soud a Spolkový správní soud. Zde je možné pozorovat další odlišnost od České republiky, ale také Rakouska či Itálie.²⁰³

Mezi jeho nejdůležitější pravomoci patří dle čl. 93 a 100 rozhodování o kompetenčních sporech mezi spolkovými orgány i mezi Spolkem a zeměmi, slučitelnosti zemských zákonů s veškerým spolkovým právem a přezkoumávání slučitelnosti spolkových zákonů se Základním zákonem. Po roce 1951 byla doplněna nejdůležitější pravomoc – rozhodování o ústavních stížnostech, které je oprávněn podat kdokoli s tvrzením, že je poškozen veřejnou mocí v některém svém základním právu.²⁰⁴

Základní zákon vymezuje věcné působnosti federálního zákonodárství a ostatní zákonodárství je svěřeno spolkovým zemím, jedná o tzv. výlučnou pravomoc Spolku podle článku 38 odst. 3 Ústavy. V oblasti výkonné moci země realizují zejména to, co vyplývá z jejich zákonů a Základní zákon to neupravuje. Orgánům zemské správy ale také náleží pravomoci k výkonu spolkových zákonů. Ve sféře soudnictví působí výše zmíněné soudy jako soudy Spolku i jako soudy zemské. Například správní soudy mohou rozhodovat spory vycházející ze zákonů zemských nebo spolkových, přičemž první dvě instance působí v zemích a soudy vrcholné instance jsou Spolkovými soudy.²⁰⁵

Společným rysem České republiky a SRN je založení ústavního systému na parlamentním principu, podle něhož vláda musí mít důvěru parlamentu²⁰⁶, a musí tudíž podstoupit procedury, jež jsou presumované pro získání nebo ztrátu důvěry. Zákonodárnou moc mají v SRN parlamenty a ústředním zákonodárným orgánem je

²⁰² *Ústavy států Evropské unie*. 2. vyd. Překlad Vladimír Klokočka, Eliška Wagnerová. Praha: Linde, 2004, 267 s. ISBN 80-720-1466-8.

²⁰³ KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 229-230 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575.

²⁰⁴ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 36 s. ISBN 80-246-1246-1

²⁰⁵ KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 226 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575.

²⁰⁶ V České republice je vláda odpovědná Poslanecké sněmovně, v SRN vláda odpovídá Spolkovému sněmu.

Spolkový sněm (Bundestag). Ten společně se Spolkovou radou přijímá všechny zákony, které spadají do oblasti působnosti Spolku.²⁰⁷

Tzv. Spolková rada (Bundesrat) je jedním z vrcholných orgánů ústavního systému SRN, kterou lze těžce zařadit do klasického systému dělby moci²⁰⁸. Není orgánem přímo voleným, nýbrž orgánem delegovaným. Delegační legitimita vychází z jednotlivých zemí a řídí se rozdíly v počtu obyvatel zemí. V praxi jsou do Spolkové rady vysíláni premiéři jejich vlád a jejich nejbližší spolupracovníci. Její činnost připomíná roli druhé komory parlamentu a je tak i traktována. V rámci federálního státního systému Spolkové republiky Německa vykonávají spolkové země značný díl pravomocí státu. Z tohoto důvodu se Spolková rada také podílí na legislativním procesu. Spolkové radě jsou předkládány všechny zákony ke schválení a Rada může i vyvolat zamítnutí²⁰⁹ některých návrhů.²¹⁰

²⁰⁷ Srov. KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 228 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575. a Právo členského státu - Německo. *European justice* [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-de-cs.do

²⁰⁸ Tripartity

²⁰⁹ V souvislosti s charakterem navrhovaných právních předpisů.

²¹⁰ Srov. Právo členského státu - Německo. *European justice* [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-de-cs.do a KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 226-227 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575.

Závěr

Tato práce na téma „*Základní principy Ústavy ČR*“ si kladla za cíl vymezit pojem ústavního principu a jeho vliv na jednoduché právo. Primárním cílem bylo však vymezení hlavních principů Ústavy České republiky. V úvodní části této práce jsem tedy popsala pojem ústavního principu z různých pohledů, na základě čehož jsem dospěla k obecně aplikovatelné definici právního principu a to zejména za použití Dworkinova a Alexyho pojetí právního principu, kdy Ronald Dworkin spatřuje rozdíl mezi právními principy a právními pravidly, který se projeví v případě jejich aplikace. Stejně jako pro Dworkina, tak i pro Alexyho je prvořadý rozdíl mezi principy a pravidly při konfliktu. Nicméně Alexy nepřijímá Dworkinovu teorii jako celek a odmítá jeho formulaci první teze „vše nebo nic“. Na závěr bych však konstatovala, že z hlediska klasifikace právních principů lze říci, že co autor, to jiná koncepce klasifikace právních principů. Podle mnohých názorů je definice právního principu Zdeňka Kühna považována jako nejzdařilejší. Je přijatelná pro široké spektrum právnické obce.

Na pozadí československého politického vývoje jsem charakterizovala vývoj ústavních principů a to dle jednotlivých ústav. Vzhledem k československé historii se jeví vývoj ústavních principů v porovnání s některými demokratickými úpravami jako spíše turbulentní, to je však dáno právě sociopolitickým vývojem Československa. K pochopení ústavních principů České republiky se však znalost předchozího vývoje ukázala v průběhu psaní této práce jako nezbytná. Z tohoto důvodu jsem poznatky z této části práce aplikovala i v částech následujících.

Jak již bylo řečeno, primárním cílem této diplomové práce bylo vymezení hlavních ústavních principů České republiky. Podle předem daného klíče jsem popsala vybrané principy Ústavy ČR a jejich konkrétní projevy a to jak legislativní, tak aplikační. První z principů, který jsem popsala, je princip svobody, který patří mezi nosná východiska katalogů lidských práv. K tomuto ústavnímu principu je dle mého názoru podstatné říci, že ačkoli by se na první pohled mohl zdát jako neohraničený, neexistuje svoboda absolutní. Jelikož svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého, nicméně je omezena i právní normou. V principu svobody je zakotvena ústavní zásada: „*Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá*“. Na závěr považuji za důležité sdělit, že každý člověk

je svobodný a jeho svoboda musí být chráněna. Princip svobody je spojen s principem rovnosti – všichni lidé jsou si ve své svobodě rovni.

Ústavní princip rovnosti patří k základním maximám demokratického právního státu. V pravém slova smyslu se objevuje poprvé za Velké francouzské revoluce – 1789 Deklarace práv člověka a občana. V ústavním pořádku České republiky je požadavek rovnosti vyjádřen v preambuli Ústavy a také v čl. 1 Listiny základních práv a svobod: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“ Tento princip, stejně jako princip svobody, však neznamená rovnost absolutní, princip rovnosti je tudíž možné spravedlivě porušit (kupříkladu v případě omezení práva na stávkou osobám, které jsou pro chod státu nepostradatelné). Z principu rovnosti, jako základního interpretačního prostředku lidských a občanských práv, vychází v podstatě všechny současné ústavní úpravy těchto práv v předních demokratických státech. V nynější době soudní orgány uznávají v rozsáhlé míře zásadu rovnosti za aplikovatelné ústavní právo a tento princip se v jejich judikatuře stal zásadním prostředkem garantování lidských a občanských práv. Princip rovnosti Ústavní soud ve své judikatuře zformuloval a pojal ho jako kategorii relativní, jež vyžaduje odstranění neodůvodněných rozdílů. V polovině padesátých let byl tento princip považován spíše za pouhý politický či etický postulát, který není vtělený do právního systému. Dnes je však zákonodárstvím a judikaturou obecný princip rovnosti pevně vtažen do právního systému.

Stěžejním ústavním principem demokratického státu je svrchovanost lidu. Suverenita je základem především pro politická práva, zvláště v podobě práva volebního, práva na odpor a práva na přímý výkon veřejné moci. Jen svobodní občané mohou legitimovat státní moc a následně ji realizovat buď přímo či nepřímo v rámci moci konstituované, resp. prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní. Většina soudobých demokracií stojí na kombinaci přímé a zprostředkované realizaci principu suverenity lidu. Důsledkem tohoto ústavního principu je princip vlády většiny.

Princip dělby moci je podmínkou *sine qua non* každého demokratického uspořádání. Z hlediska dělby moci byl významný francouzský filosof Charles de Montesquieu, podle něhož je pro tripartitu moci podstatná její vzájemná nezávislost. Myšlenka dělby moci je účinnou zábranou diktatury, avšak dovedena do konce by

znamenal naprostou nefunkčnost ústavního systému. Proto byl také do ústavní praxe zaveden systém brzd a rovnováh, který činí dělbu moci funkční.

Zakotvení ochrany základních práv a svobod vyjadřuje ústavní princip celkové koncepce lidských práv. Myšlenka ochrany lidských práv má hluboké kořeny v různých etapách historického vývoje demokratického státu. Přírozenoprávní koncepce lidských práv jsou založeny na tom, že každému člověku momentem narození vznikají lidská práva bez ohledu na vůli státu, ten není jejich tvůrcem a nemá právo je legitimně odstranit, nýbrž právě stát má roli jakéhosi garanta základních práv a svobod. Pro současné katalogy lidských práv v demokratických státech jsou určující zejména tzv. racionalistické koncepce přirozeného práva, podle nichž jsou lidská práva poznatelná již samotným rozumem a nemohou být žádným způsobem odstraněna nejen ústavodárným či zákonodárným sborem, ale ani v referendu.

Komparaci ústavních principů České republiky s ústavními principy Spolkové republiky Německo jsem se věnovala v závěrečné kapitole. Ze stejného důvodu, jako u Ústavy České republiky, jsem se v této části zabývala jen vybranými ústavními principy Základního zákona SRN. Konkrétně jsem srovnávala princip svobody, rovnosti a princip dělby moci. Z této komparace vyplynulo, že obě úpravy jsou postaveny na stejném ideologickém základu a přes marginální rozdíly, které jsou způsobeny odlišným ústavním zřízením, jsou *de facto* identické.

Resumé

Name of this thesis is “Basic principles of the Constitution of the Czech Republic“. In this thesis I deal with the concept of constitutional principle from many different perspectives as well as with its content. This paper describes basic principal classifications, its meaning and application. The most important role of these principles is considered to be in the legislative process and the process of law application. Using Dworkin’s and Alexy’s concept of legal principle, I came to generally applicable definition of legal principle. The conclusion of this chapter is that in terms of legal principles classification each author uses different conception of classification of legal principles. However, according to the research and many perspectives the most acceptable definition also widely accepted by legal community was created by Zdeněk Kühn.

In the second part of this thesis I deal with the principle development of the Czech or more precisely Czechoslovakian constitutionality since 1918. The current Constitution of the Czech Republic is not included in the chapter of constitutional development as it is not a historical example and therefore it has its own chapter. As it turns out the knowledge of previous development of the Czech Republic is essential for understanding the whole issue.

The crucial part of this thesis is chapter three, which deals with the particular constitutional principles of the Czech Republic. This chapter analyses only a few constitutional principles since the comprehensive analysis would disproportionately increase extent of this work. Although I am aware that from a methodological point of view the comprehensive analysis would be more appropriate. Closer attention has been given to the principles of freedom, equality, popular sovereignty, the principle of separation of powers and in the end the constitutional principle of human rights.

The fourth and final part of this work deals with a comparison of selected principles of the Federal Republic of Germany. It is more specifically presenting the comparisons between freedom, equality and separation of powers principles. This comparison emerged that both modifications share the same ideological disposition and are therefore *de facto* identical in spite of the marginal differences caused by different constitutional system.

Finally it needed to be mentioned that knowledge of general principles of law as well as constitutional principles seems to be essential already, however, especially after the new Civil Code, Law No. 89/2012 Coll., will come into effect. Since this code is based on general

principles of private law rather than strict standards its application will require wide interpretation.

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 1119 s. ISBN 978-808-7212-905.
- BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 523 s. ISBN 978-807-3576-295.
- JIRÁSKOVÁ, Věra a Radovan SUCHÁNEK. *Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu: výběr z nálezů a usnesení*. Praha: Linde, 2007, 528 s. ISBN 80-720-1663-6.
- WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva: (s dodatkem principů práva evropského a mezinárodního)*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 247 s. ISBN 80-868-6175-9.
- KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 431 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-807-3801-786.
- KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 786 s. ISBN 80-738-0261-9.
- KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 419 s. ISBN 80-246-0483-3.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 276 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 421 s. ISBN 978-807-3803-667.

- *Ústavy států Evropské unie*. 2. vyd. Překlad Vladimír Klokočka, Eliška Wagnerová. Praha: Linde, 2004, 795 s. ISBN 80-720-1466-8.
- WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 278 s. ISBN 80-246-1246-1.
- KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xx, 295 s. Právní monografie. ISBN 978-807-3577-575.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. 1945-1960*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 510 s. ISBN 80-246-1028-0.
- KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 978-80-7380-140-3.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. 1914-1945*, Vyd. I. Praha: Karolinum, 2005, 584 s. ISBN 80-246-1027-2.
- KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české XIII*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000, 821 s. ISBN 80-718-5328-3.
- FILIP, Jan. *Ústavní právo České republiky*. 4. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 556 s. ISBN 80-210-3254-5.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. *Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Dvacátý díl. 1903. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze. 1087 s.

Judikatura

- Nález Pl. ÚS 4/94. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=27131&pos=1&cnt=4&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 16/98. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=32744&pos=2&cnt=5&typ=result>

- Nález IV. ÚS 376/11 #3. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=77774&pos=1&cnt=3&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 13/99. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=35081&pos=1&cnt=5&typ=result>
- Nález II. ÚS 53/06. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=51710&pos=1&cnt=7&typ=result>
- Nález I. ÚS 451/11 #1. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=72667&pos=1&cnt=1&typ=result>
- Nález I. ÚS 3248/10 #1. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=70307&pos=3&cnt=45&typ=result>
- Nález IV. ÚS 279/95. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=27890&pos=40&cnt=45&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 10/13 #4. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=79493&pos=1&cnt=6&typ=result>
- Nález III. ÚS 202/03. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=44986&pos=3&cnt=4&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 4/95. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=28004&pos=1&cnt=5&typ=result>

- Nález Pl. ÚS 15/02. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=118&pos=1&cnt=7&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 19/08 #1. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=60401&pos=1&cnt=2&typ=result>
- Nález I. ÚS 108/93. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=26045&pos=2&cnt=2&typ=result>
- Nález I. ÚS 549/2000. [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=35555&pos=2&cnt=4&typ=result>

Internetové zdroje

- LYONS, David. Principles, Positivism, and Legal Theory,. In: *Yale Law Journal* [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/795657?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21102379244197>
- KÜHN, Zdeněk. *Jiné právo: K otázce "nezměnitelného" práva.* [online]. [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.cz/2009/09/k-otazce-nezmenitelneho-prava.html>
- ÚS: Uplatnění námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu. [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z:
http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=16&id_article=256722&csum=36b5a577
- HOLUB, Adam. *Časopis Všechno: Několik poznámek k podstatě a výkladu sociálních práv.* [online]. [cit. 2013-06-09]. Dostupné z:
<http://casopis.vsehrd.cz/2011/05/nekolik-poznamek-k-podstate-a-vykladu-socialnich-prav/>

- Směrnice EU 2012/0299 (COD) [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0614:FIN:cs:PDF>
- Právo členského státu - Německo. *European justice* [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-de-cs.do

Články

- KOUDELKA, Zdeněk, Zrušení ústavního zákona Ústavním soudem. *Právník* č. 10/2010. ISSN 0231-6625.
- GRINC, Jan, Přezkum ústavních zákonů v Německu a Rakousku. *Jurisprudence* č. 1/2010. ISSN 1212-9909.

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod vyhlášená pod č. 2/1993 Sb.
- Zákon č. 37/1918 Sb. o prozatímní ústavě., [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html
- Zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html
- Zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html
- Zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html